

[Esasen başörtüsü, laiklik ve ordunun rolü sorunlarını ele alan bu yazı, Türkiye’de kapitalizmin gelişimi, mevcut durumu, burjuva demokrasisi ve AKP hükümetinin niteliği gibi konularda da genel görüşlerimizi ortaya koymaktadır. Önümüzdeki haftalarda hem AKP hükümetinin rolüne ilişkin başka yazılar hem de başörtüsü sorunundaki güncel gelişmeleri ele alan yeni bir yazı sitemizde yayınlanacaktır.]

LAİKLİK, ORDU VE BURJUVA ÇIKARLAR

Ordunun Tarihsel Rolü

Sermayenin Değişen Dengelerinin Bir Sonucu Olarak
Yeni Roller, Yeni Çatışmalar

Kısr Burjuva Hizip Çatışmalarının Bir Ürünü ve Alanı
Olarak “Laiklik”

Burjuvazinin “Laikliği”: Laikliğin Başörtüsü
Sorununa İndirgenmesi

Sonuç

LAİKLİK, ORDU VE BURJUVA ÇIKARLAR

Türkiye’de “laiklik” tartışmaları burjuva cumhuriyetin kurulduğu günden bu yana hiç bitmedi. Geç kapitalistleşmiş bir ülke olarak kuruluş dönemine pek çok çözümsüz çatışmanın damgasını vurduğu Türkiye’nin gündemini, özellikle de devrimci işçi sınıfı hareketinin geri çekildiği 1980 sonrası dönemle birlikte, sürekli olarak bu konu meşgul etti. Egemen sınıf tarafından gündeme getirilen bu yapay ve kısr tartışma (“laiklik-irtica” çekişmesi) tam da aynı nedenle sınıflar üstü bir meseleymiş gibi sunulurken, bu arada Türk burjuvazisi alabildiğine büyüdü ve muazzam bir sermaye birikimine kavuştu. Darbe öncesinde işçi sınıfının verdiği mücadelelerde yansımasını gördüğümüz militan

sınıf bilinci, önce mücadelenin yenilgiye uğramasından güç alan şiddet yoluyla eritildi, ardından da toplumdaki kaçınılmaz farklılıklar uzlaşmaz bir karşıtlık seviyesine yükseltilerek yapay kamplaşmalar yaratıldı. Böylece esas ayırım, işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki çatışma ve burjuvazinin egemenliği gözlerden saklandı.

İşçi sınıfı hareketini boğan 12 Eylül darbesinin ardından her türlü gerici ideolojinin önünü iyice açan Türk burjuvazisi, bunun burjuva siyaset sahnesindeki yansıması olarak da gericiликte birbiriyle yarışan iki kampa bölündü: TC'nin kurucu ideolojisinin kayıtsız şartsız arkasında duran, bu ideolojide muazzam servetinin ve toplum üzerindeki baskıcı yönetiminin kaynağını bulan, başını ordunun çektiği "laik Kemalistler" ile mali sermayeyle son on yılda iyice hemhâl olmuş ve AB'ci kanadın desteğini arkasına almış olan İslâmcı sermaye artığı "şeriatçılar" ya da liberal-muhafazakârlar.

Burjuva siyasetindeki bu kamplaşma ister istemez sol ve devrimci kesimler arasında da yankılarını bulmuştur. Stalinizmin dünya işçi sınıfının bilincinde yarattığı müthiş tahrifat ve bunun en önemli parçası olan ulusal yozlaşmışlık, burjuva ideolojisinin sınıf hareketine sızmasını kolaylaştırmıştır. Sosyalizm anlayışı bakımından ulus-devletin sınırları dışında bir toplum düşünemeyen, sosyalizmi devlet mülkiyetine indirgeyen ve devleti kutsayan bir ideoloji bu hususta da tesirini göstermektedir. Devlet mülkiyetini araç değil amaç olarak görüp devleti bir fetiş haline getiren Stalinist ideolojinin varlığı nedeniyle kafalar ve sınıfsal hatlar karışmıştır. "Laik" taraf toplumun en güçlü gerici odağı olmasına karşın (ilk bakışta çelişkili gibi gözükse de) kendisini "sol" gibi göstermektedir ve bu söylem kitleler nezdinde de yankı bulmaktadır. Bu aldatmaca bugün, birkaç beklendik örnek dışında, devrimci hareketten destek bulmamasına karşın, Stalinist solun Kemalistlerle ve dolayısıyla askeriyeye, özellikle de 1980 öncesindeki yakın bağlarından kaynaklanan kafa karışıklığı hâlâ etkisini hissettirmekte, alınan tutumlar bütünlüklü bir kopuştan ziyade pragmatik temellerde bir ayrılık, karşı duruş olarak tezahür etmektedir.

Hem bu bağlamda hem de laiklik olgusunu kendi çıkarları gereğince sürekli kaşıyıp başlı başına bir sorun haline getiren –getirmekten medet uman– odağın ordu (ya da askeri-sivil bürokrasi) olduğunu düşünecek olursak, öncelikle ordunun rolünü irdeleyip, sonra bu çerçevede dâhilinde laiklik sorununu (ve tuhaf bir şekilde, bunun ana, hattâ tek tartışma maddesi haline getirilmiş olan "başörtüsü sorunu"nu) ele almak daha doğru olacaktır.

Ordunun Tarihsel Rolü

Hiçbir ordu kendisini besleyen rejimden daha demokratik olamaz. Her ulusun ordusu, içinden çıktığı toplumla organik bağlara sahiptir, onun kendine özgü bir yansımasını oluşturur. Türkiye söz konusu olduğunda ise, bu ilişki daha da derinleşiyor. Öyle ki ordunun rolünü ele almak bir bakıma Türkiye'nin kapitalistleşme sürecini ele almak anlamına geliyor. Fakat biz yazının genel niteliği gereği, bu hususu yalnızca konuyla ilişkili olarak ele alacağız.

Batı Avrupa toplumları gibi kapitalizme kendi içsel gelişimleri sonucu varan ekonomik açıdan ileri ülkelerde, önceki toplumsal şekillenmenin (feodalizmin) içinden çıkan güçlü bir orta sınıf, zamanla *toplum içindeki* gücüne yaslanarak ekonomik açıdan egemen sınıf konumuna yükselmiş, sonrasında da sivil toplumdaki bu ekonomik-kültürel egemenliğini, farklı ülkelerde farklı uzunluklara yayılan bir sürecin sonunda, devlet iktidarıyla (siyasi iktidarla) taçlandırmıştır. Bu ülkelerde sanayi burjuvazisi, esasen, toplumda bir süredir ticaret ve tefecilikle uğraşan kesimlerin, dünya çapında giderek genişleyen pazarların “talep”lerini karşılama güdüsünden doğmuştur. Manüfaktürün doğrusal bir birikim çizgisi neticesinde sanayiye dönüşme örnekleri olmakla beraber, öncelikle bu para-sermayeyi elinde bulunduran kesimler (bir mülksüzleştirmeye daha giderek) üretimi de kendi denetimleri altına almışlardır. Fakat her halükârda kapitalizm bu ülkelerde içsel dinamikler sonucunda, topluma kök salmış bir sınıfın ve grupların organik gelişimi neticesinde gelişmiş ve nitekim içinden çıktığı toplumu devirmiştir.

Türkiye gibi geç kapitalistleşen ülkelerde ise, kapitalizm kendisini öncelikle ithal edilen mamullerle ve karşılığında hammadde ihraç edilmesiyle (ya da tek taraflı bir ilişki sonucu, gasp edilmesiyle) göstermiştir. Kapitalist ilişkilerin bu ülkelere sirayet ederek, eskinin değişmez yapılarını parçalaması neticesinde belli bir ulusal bilinç uyanmış ve kapitalizm ancak yıkıp parçaladıktan, eski (kapitalizm-öncesi) üretim tarzını berhava ettikten sonra, ancak o zaman bu bölgelerde “çağı yakalamak” adına (yani rekabette ezilmemek için) yeni üretim biçimine uyum sağlama yolu tercih edilmiştir. Diğer yandan, bu ülkelerde sanayileşme ve kapitalist üretim ilişkilerinin ülke toprakları içinde derinleşmesi ve yayılması siyasi bağımsızlığın kazanılması ya da ulus-devletin kurulması sürecinden hemen sonra *başlamamıştır*. Ülkede sanayileşmenin dört başı mamur bir şekilde ilerlemesinden ziyade, dünya kapitalist sisteminin ve uluslararası işbölümünün bir parçası haline geldiğinden, dünyadaki *zaten* ilerlemiş sanayileşmenin ihtiyaçlarına uygun olarak, daha önce olduğu gibi pazara hammadde ya da ürün (genelde de tek bir ürün) tedarik edildiği ve kentleşme-sanayileşmenin ağır aksak ilerlediği görülmüştür. Bu yüzden geç kapitalistleşen ülkelerde ulus-devletin kurulması, eşzamanlı olarak, kapitalist üretim ilişkilerinin ana bileşeninin, yani modern sanayinin gelişmesi anlamına gelmez (hattâ denilebilir ki iç pazarda feodal üretim ilişkilerini tasfiye eden “ulusal” kapitalizm dışı açıldığında, ilişkiye geçtiği ülkelerde kapitalist üretim ilişkilerini değil, özel mülkiyetin en ilkel biçimi olan feodal tipte ya da ataerkil ilişkiler yaratmıştır). Nitekim Türkiye’de 1960’lara gelindiğinde nüfusun yarısından çoğu hâlâ kırsalda yaşamakta, tütün ihracı ön plana çıkmaktaydı.

Türkiye söz konusu olduğunda Asyatik geçmişin varlığı bir piyasa ekonomisinin kendi iç dinamikleriyle gelişmesi önünde güçlü bir engeldi. Küçük köylü üretimiyle el zanaatlarının birlikteliğine dayalı köy toplulukları, uzun yıllardır süregelen işbölümü sayesinde kendi ihtiyaçlarını kendi karşılayan bir yapı oluşturmuşlardı. Toprakta özel mülkiyetin olmadığı bu koşullar altında, toprağın mülkiyetine (rakabesine) sahip güç sıfatıyla devlet, bu köy topluluklarında çıkan artı-ürünü vergi aracılığıyla almakta ve

bunları lüks tüketim için kentte kullanmaktaydı. Böylece köylünün belli bir ürün biriktirip canlı bir pazar oluşturma imkânının önü daha baştan tıkalıydı. Artı-ürününü düzenli olarak metaya dönüştüremeyen köy toplulukları basit meta dolaşımının dışına çıkıp bir pazar yaratamadıkları gibi, aynı ilişki devlet mülkiyetini elinde tutan “bürokrasi”yi de bir egemen sınıf mertebesine yükseltiyordu. Yüzyıllarca dışa kapalı, kendi kendine yeterli birimler olarak kalan köy toplulukları üzerinde yükselen bu despotik yönetimler devletin baskın nitelikte olduğu, toplumdaki sivil girişimlerin önünde engel oluşturduğu, kendi dışında güce tahammül etmeyen, bunu bir tehdit olarak algılayan, varlığını değişmezliğinden alan bir yapı oluşturmuş ve bunu sürdürmüştür.

Bahsedilen bu sistem daha baştan güçlü bir orduyu gerektirmiş, yaratmıştır. Güçlü ordu o toplumsal yapının bir gereğidir. Nitekim bizde askerî (milter) sözcüğü gerçekte yalnızca silahlı kuvvetleri değil, özgün anlamıyla devlet kademelerindekilerin tümünü kapsar. Bu durum devletin ceberut niteliğiyle ve savaşçı kimliğiyle alakalıdır. Osmanlı’da toprakta özel mülkiyet olmaması nedeniyle, egemen sınıfı toprağa ortaklaşa sahip olan devlet ricali, yani padişah ve avanesi, ordu ve ulema oluşturmuştur. Bu durum devlet görevlilerinin (bürokrasinin) egemen sınıfın *yalnızca bir parçası olarak* hizmetkâr konumunda buldukları Batı-tipi gelişim çizgisiyle karşıtlık gösterdiği gibi, Türkiye’deki devlet bürokrasisinin bugünkü baskın rolünü anlamakta da anahtar rol oynar.

Türkiye’nin kapitalistleşme sürecine, aşağıda da değinileceği üzere, bu üç kesimden ordu önderlik etmiş ve toplumdan organik olarak türeyen bir kapitalizm yerine, tepeden inme ve baskıcı bir kapitalistleşme süreci yaşanmıştır.

Fakat bu noktada, liberal görüşlere yakınlıktan ötürü hep eksik bırakılan ama atlanmaması gereken bir hususa dikkat çekmek gerekiyor. Asyatik bir kökene sahip olmak, buradan türeyen doğal ve kaçınılmaz bir sonuçla, seksen küsur yıl önceki ordu ve bugünkü ordu demek değildir. Kendi içsel dinamikleriyle kapitalizme geçmeyen toplumlar içinde, ufak da olsa belli bir sermaye birikimine (elbette dünya pazarında rekabet edebilecek düzeye yaklaşması bile mümkün olmayan bir sermaye birikimine) sahip olan kesimlerin çıkması olasılık dışı değildir. Kurulan ulus-devlet o ülkelerde öncelikle bu kesimlerin üstyapısal güvencesi olabilir. Nitekim Türkiye söz konusu olduğunda, çoğunluğunu Yunan ve Ermenilerin oluşturduğu tüccar burjuvazi bu potansiyele sahipti, fakat bu kesimler gerici bürokrasinin binbir türlü oyunuyla (savaşlar, vergiler, kıyımlar, mübadeleler, yağmalar vs.) her açıdan yok edilmişlerdir. Asyatik temellere yapılan aşırı vurgu, tarihsel gerçekliklerden uzaklaşınca, Mustafa Kemal önderliğinin her yaptığını, “o günkü şartlarda *optimum* olan buydu... Türk ordusu da olmasaydı halimiz nice olurdu ...” diye başlayan gerici görüşlerle kucak kucağa getirmektedir, oysa hem kapitalizm sınırları içinde (gayrimüslim burjuvazinin şahsında) hem de kapitalist olmayan düzlemde başka bir yol izlenmesi mümkündü. Kapitalizmde ve özellikle de onun en üst aşaması olan emperyalizm çağında, sosyalist devrimi tek bir ülkenin sınırları dâhilinde düşünmek anlamsızdır. Bolşevik Devrimi’nin varlığı

koşullarında, Türkiye’de işçi ve köylülerin önderliğindeki bir kalkışma, Sovyet Rusya ile ittifak, daha doğrusu kaynaşma temelinde hızla sosyalist görevlere ilerleyebilirdi. Bunun önünde tarihsel bir engel yoktu. 1920’lerin başında verilen sömürge-karşıtı hareketin ezilenler lehine ilerlememesinin nedeni tarihsel kısıtlanmışlık değil, başındaki sinik burjuva önderliği idi.

Konuya dönmek gerekirse, Türkiye’de devletin tarihsel açıdan bu denli ön plana çıkması ve toplumun (toplumdaki egemen sınıfın) hizmetkârı rolünü kabul etmemesi, kapitalist dönüşüme aşağıdan yukarıya örgütlenmiş bir kitle devriminin eşlik etmemesiyle birleştiğinde; yeni kurulan burjuva devlet daha baştan Bonapartist bir niteliğe sahip olmuştur. Geç kapitalistleşmiş bir ülkede toplumsal sınıfların tarihsel rollerini oynayamamaları nedeniyle, askeri-sivil bürokrasi sözde düzenleyici nitelikte bir *kılıç hükümeti* kurmuştur. Toplumun kâh zor yoluyla bastırılan kâh içerideki ve dışarıdaki sıkışmışlığından yararlanarak güler yüz gösteren bir asker-polis diktatörlüğü kapitalist üretim ilişkilerinin ve güçsüz burjuvazinin taşıyıcısı olmuştur. Uluslararası planda Bolşevik Devrimi’nin ülke içine sızmasından ve Türkiye’deki işçi ve köylülerin benzer bir hamlede bulunmasından korkan M. Kemal hareketi, burjuva-demokratik dönüşümleri de gerçekleştirememiş, hattâ bunun önündeki en önemli engel olmuştur. Tarih sahnesine geç çıkmış olmasından ötürü ulus-devletin örgütlenmesi hariç önündeki hiçbir temel sorunu çözemeyen Türk burjuvazisi “kendi” sorununu da yüzüne gözüne bulaştırmış, kurucu öğelerden olan Kürt ulusunu inkâr ve imha etme yolunu seçmiştir. Böylece Bonapartist diktatörlüğün askeri yönü sivrildikçe sivrilmiştir. Göstermelik bir parlamentonun yanında, sürekli çıkartılan yasalarla toplumun baskı altına alındığı, işçi sınıfı ve emekçilerin her türlü demokratik haktan yoksun bırakıldığı bir Bonapartist diktatörlük aracılığıyla devletin ve özel olarak da ordunun baskın rolü, farklı dönemlerde farklı derecelerde olmakla birlikte, modern çağa da sarkmıştır.

Bir çeşit olağanüstü rejim niteliğinde kurulmuş olan TC, tedirginlik ve korkunun ürünü bir ideolojiye sahip olmuştur. Temsil ettiği sınıfa dahi kuşkuyla yaklaşan, “kapitalizmi de komünizmi de ben getiririm” diyen bu devlet iktidarı her türlü merkezkaç kuvveti bastırmış, sindirmiştir. Modernleşme (burjuvallaşma) girişimine halk kitlelerini (avamı) karıştırmayan ordu, bir yandan burjuva düzeni ilerletirken diğer yandan da geleneksel sistemin nimetlerinden yararlanmayı sürdürme telaşını derinden hissetmiştir. Ordu ile devletin birbirinden ayrılmaz bir bütün oluşturduğu, askerlik ocağından yalnızca askerlerin değil, devlet yöneticilerinin de yetiştiği Osmanlı toplumunun hâkim işleyişini aynen devam ettirmek istemiş ve bu zihniyetle kendisini yapılandırmıştır. Kendisi dışında herkesi arkasından tuzak kuran bir düşman olarak gören, gerici ideolojisine muhalefet etmek bir tarafa destek vermek konusunda mütereddit olanları bile “*mütereddi*” diye yaftalayan bu paranoya, kültürün aşırı milliyetçi ve her yönden dışlayıcı bir nitelik kazanmasına yol açmıştır. Aynı milliyetçilik, dışarıya dönük olduğunda ne kadar dışlayıcı ise, içeride de aynı mantığın uzantısı olan “birlik olmamız lazım” anlayışıyla, her türlü demokratik ortamı ezici bir niteliğe bürünmüştür. Ordunun yaydığı aşırı militarizmden beslenen bu kaskatı disiplini

herhangi bir kültür, düşünce ve inanç çeşitliliğine izin vermemeyi görev bilmiştir. Ulus kavramının ve ulusal algılayışın tarihsel olarak kopuk-eksik oluşunun yarattığı açığı kapatma telaşıyla ulusalcılığa (milliyetçiliğe) tam gaz hız verilmiştir. Üstüne üstlük SSCB'deki karşıdevrimin ideolojisi olan Stalinizmin varlığı da burjuvazinin bir taşla iki kuş vurmasını sağlamıştır. Hemen sınırındaki bu totaliter diktatörlüğün varlığı ve yarattığı "uzlaşmacı" kafa karışıklığı, hattâ verdiği destek, TC'ye ve onun burjuva ideolojisine müthiş bir serbesti sağlamıştır. Türk burjuvazisi kendi rejimini beğenmeyenlere, Batı kapitalizminden de aldığı destekle, Doğu Bloğu ülkelerindeki baskıcı, totaliter rejimleri göstererek "işte komünizm bu!" deme olanağına sahip olmuştur. Bu nedenle yaptığı manevralarla Türk devleti epey bir meşruiyet kazanabilmiştir.

Ordunun gerek toplumsal ve siyasi hayattaki baskın rolünü gerekse de Türkiye'deki kapitalist rejimin günümüze kadar uzanan kendine özgü Bonapartist öğelerini bu tarihsel arkaplan içinde anlamak gerekir. Seksen küsur yıl önce yarınını bilmeden yaşayan Türk burjuvazisi bugün hiç olmadığı kadar kendinden emin ve yarınından umutludur. Bu nedenle zamanında bir sezaryenle doğmasını sağlayan askeri-sivil bürokrasiyi ayakbağı olarak görüyor ve ondan kurtulmanın, daha doğrusu onu burjuva toplumdaki olağan yerine oturtmanın planlarını yapıyor. Ama nasıl kapitalistler için köprünün altından çok sular aktıysa, aynı tespit kendisini çağa uydurmakta sıkıntı çekmeyen ordu için de geçerlidir. Varlığını manevralara borçlu olan Türk burjuvazisi, şimdi bu manevraların sonucu olan bir çıkmazın içine girmiştir.

Sermayenin Değişen Dengelerinin Bir Sonucu Olarak Yeni Roller, Yeni Çatışmalar

Kendisini ülkenin esas sahibi olarak gören Kemalist bürokrasinin, denetimi dışındaki güç odaklarına her zaman şüpheyle yaklaşması nedeniyle, "her ailede zaman zaman görülebilecek" çatışmalara ve ayrılıklara karşın, 1980 dönemecine kadar, çoğunlukla, devlet bürokrasisiyle sıkı ilişkide olan sermayedarlar güçlenme fırsatı bulurken; muhafazakâr Anadolu sermayesi kenara itilmişti. Fakat 12 Eylül darbesinden sonra Türk burjuvazisi hem sermaye birikimi bakımından önemli adımlar attı hem de yapısal bir dönüşüm geçirerek uluslararası kapitalizmle bağlarını sıkılaştırdı. Böylece iç dengelerinde de bir değişiklik yaşandı.

Bugün ortalıkta demokrasi nutukları çeken, kâh mağduriyetinden kâh demokratlığından dem vuran kapitalistler güruhu, 12 Eylül darbesinin yarattığı gerici ortamda sendikasız bir çalışma yaşamı içinde, ücretleri sürekli düşürülerek ve esnek çalışmayla müthiş bir sömürüye tabi tutulan işçi sınıfının sırtından semirmiştir. Bu sömürgeçler sadece geleneksel olarak TÛSİAD örgütünde ifadesini bulan sermayedarlardan ibaret değildir. Küresel pazara açılan burjuvazi içinde, devletin kuruluşundan itibaren genellikle üvey evlat muamelesi gören "İslâmıcı" sermayedar kesimi de, özellikle tekstil ve giyim sanayisi üzerinden elde ettiği muazzam sermaye

birikimi ve buna paralel olarak burjuvazinin kendi içinde demokratlaşmasıyla birlikte giderek payına düşeni almaya başladı. Özellikle Kayseri, Konya, Denizli, Gaziantep gibi kentlerde kümelenmiş olan bu kesimler önemli bir birikime ulaştılar. Bu illerin her birinde yıllık ihracat 1 milyar doları aşmakta, istihdam ve nüfus oranları sürekli yükselmektedir. Çok değil otuz yıl önce orta ölçekli işletmelere sahip olan, temsilcilikten, acentacılıktan, komisyonculuktan ve tipik Müslüman faaliyeti ticaretten beslenen bu kesimler, '80 sonrasında pek çok üretim sektöründe örgütlenmiş ve yerel bağlardan sıyrılarak uluslararası sermayenin bir parçası olmaya başlamıştır. Bu kesim de aynı bloğun parçasıdır.

Bu arkaplan dâhilinde konuşursak, geleneksel olarak "Milli Görüş" çizgisinin temsil ettiği bu kesim tabiatıyla bir farklılaşma yaşadı. Marjinalliğini kaybedip İstanbul ve diğer büyük şehirlerdeki iş çevreleriyle yakınlaşan bu sermayedarlar, siyaset sahnesinde de marjinallikten çıkmanın ve sınıf içi somut çıkarlarının en çok kesiştiği kesimin yanında saf tutmanın arayışı içine girdiler. Nitekim 28 Şubat müdahalesi bu duruma siyasi ifadesini kazandırma bakımından tetikleyici bir işlev gördü. 28 Şubat 1997'deki statükocu muhtıra İslâmcı hareketi ikiye böldü ve klasik Milli Görüşçü mücadelenin önünün statükocu güçler tarafından her zaman tıkanacağını düşünen bir kesim, bahsedilen sermaye birikimine de güvenerek hat değiştirdi. İslâmcı hareketin toplumun büyük bir kesimini kucaklayamasa da önemli bir desteğe sahip olduğunu gören TÜSİAD, AB yolunda kararlı adımlar atacak yeni temsilcilerini, bu bölünme sonrasında ortaya çıkan liberalleşmiş İslâmcılardan (AKP) seçti.

Bu nedenle AKP genel kanının aksine burjuvazinin küçük bir kesiminin (bütünsel olarak İslâmcı sermayenin ya da MÜSİAD'ın ya da başka bir cepheden, şeriatçıların) temsilcisi değil, bir bütün olarak AB ile bütünleşmek isteyen Türkiye'deki mali sermayenin ya da tekelci büyük burjuvazinin temsilcisi olarak sahne almıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere, bu bütünün içinde İslâmcı sermaye denilen heterojen öbeğin 80'li yıllardaki atılım evresinden sonra bugün iyiden iyiye palazlanmış bir kesimi de vardır. Oluşturulan plana göre AKP sivri İslâmcı taleplerini törpüleyecek, AB ve IMF karşıtlığını bırakacak, AB yönünde liberal-demokrat açılımlara imza atacak; buna karşılık, dünya kapitalizmiyle zaten fiilî olarak ilişkilerini geliştirmiş olan ve bunun önündeki siyasi-hukuki engellerin de kalkmasını isteyen tekelci burjuvazi de yalnızca sağ değil, sol liberallerinin de ideolojik desteğini arkasına alarak AKP'yi yeni temsilcisi olarak seçecekti. Ne tuhaftır ki Türk burjuvazisi "muasır medeniyeti yakalama" hedefinin belki de son adımını atmak için zamanında dışladığı, şüpheyle yaklaştığı İslâmcıların kapısını çalmıştı. Yine de plan beklenenden çok daha sağlıklı bir şekilde işledi.

Fakat bu denklemin dışında kalan bir kesim vardı: TC'nin kuruluşundan beri her türlü gericiğin baş odağı olan, gücünü devlet üzerindeki mutlak hâkimiyetinden alan ve bu temele dayanarak kendisi de bizzat burjuvalaşan ordu ve onunla birlikte çıkarları ulusal sınırların daha sıkı korunmasından yana olan, sermaye birikimi bakımından AB ile henüz mutlak bir ekonomik birliktelik istemeyen sermayedarlar ve son olarak küçük burjuvazi. Doksanlı yıllarda uluslararası sermayeyle bütünleşmiş burjuva kesimlerle

girdiği pek çok örtülü savaşı kazanan askeri-sivil bürokrasi,^[1] TÜSİAD'ın bu adımıyla bu kez galebe çalamadı. Her türlü demokratik hak ve özgürlüğün önüne dikilen ordu ve diğer ulusalcı güçler, her zaman olduğu gibi, "laiklik elden gidiyor" yaygarasıyla, burjuvazinin farklı -kâr alanları farklı- kesimleri arasındaki bu iktidar savaşını maskeleyemeye ve toplumsal destek almaya çalışacaktı.

Bu noktada burjuva-liberal basında da ilk baştan itibaren açıkça (ama elbette kısmen çarpıtılarak) dile getirilen şu hususu vurgulamak gerek: Türk burjuvazisi bugün de iki karşıt kampa bölünmüş durumda. Elinde belli bir oranda sermaye biriktirmiş ve bu sermayeyi kullanma, dünya finans piyasalarıyla bütünleşme aşamasında karşılaştığı engelleri aşmak için AB'ye girmeyi arzulayan AB yanlısı kesim ile; Türkiye'nin AB'ye girmesi AB'nin de tam anlamıyla Türkiye'ye girmesi (AB sermayesinin ve işleyişinin eski yapıyı tasfiye etmesi ya da çıkarlarına uygun şekle büründürmesi) demek olduğundan yaşanacak siyasi dönüşümlerden ve bunun kendi sermayesine (OYAK) olumsuz etkilerinden uykuları kaçan, eski düzenin (statükonun) devamından yana olan, ama liberallerin iddia ettiği gibi AB'ye karşı olmayan, yalnızca AB ile ilişkilerin kendi bildiği tarzda ilerlemesini isteyen askeri-sivil bürokrasi ile onun arkasına takılan küçüklü büyüklü sermayedarlar. İşçi sınıfıysa toplumdaki bu egemen kutuplaşmanın içinde kendi çıkarlarını savunan bir özne olarak henüz mevcut değil. Bu bağlamda dönen tartışmalar (Ermeni sorunu, Kıbrıs sorunu vs.) hep bu çatışmanın birer tezahürü olarak alınmalıdır. Bunun en çok dillendirilen ayağıysa belki de "laiklik"tir.

Sermayenin değişen dengeleri sonucu Türk burjuvazisi bugün kendisine "yeni bir düzen" aramaktadır. Yıllarca kanatları altında serpilip geliştiği ordunun müteceviz rolünden rahatsız olmakta, sahip olduğu sermayeye ve burjuva kurumlarına güvenerek artık ordunun diğer kapitalist ülkelerde olduğu gibi hak ettiği yere, "olağan rolü"ne dönmesini beklemektedir. Nedir bu rol? Neden "olağan" sıfatını almaktadır?

Öncelikle ekonomik temele bakmakta yarar var. Bugün dolaylı ya da dolaysız olarak TSK'ye bağlı altmışa yakın şirket bulunmaktadır. Bu şirketlerden 40'ının sahibi "yardımlaşma" kurumu adı altında, 27 Mayıs darbesinin hemen ardından (1961'de) kurulan OYAK'tır. *Yardımlaşma*, üyelerine çeşitli *sosyal hizmetler götürme* gibi masum bir ada sahip olmasına karşın hiçbir kolay yutulur cinsten olmayan bu şirketlerin önemli çoğunluğu pazarda başa güreşen, çok büyük kârlar elde eden, uluslararası pazarla bütünleşmiş şirketlerdir. Ordunun siyasi ve toplumsal yaşamda ağırlıklı bir rol oynaması dünya üzerinde çok az görülen bir durum olmasa da, bu (yani ekonomik rol) başlı başına farklı bir olgudur. İleri kapitalist ülkelerde böyle bir durum görmüyoruz, zira burjuva devletin egemen olduğu ülkelerde ordu, burjuvazinin emrinde olup, onun artı-değerinden pay alarak geçinen bir hizmetkârlar zümresidir; fiilî bir güce (askeri zor) sahip olması nedeniyle de görev sınırları net bir şekilde çizilmiştir. Burjuvazi proletaryaya karşı topak bir sınıf olmasına ve kendi düzenini tehdit eden meselelerde bir bütünlük göstermesine karşın, kendi içinde kıyasıya bir rekabet içindedir. Dolayısıyla çıkarları, tek kelimeyle kâr arzusu birbirinden ayrılan ya da daha doğru (ve aynı anlama gelen) bir ifadeyle, çakışan kesimlerden oluşur. Bu durumun üstyapıdaki (devlet

aygıtındaki) yansması kuvvetler ayrılığıdır. Burjuvazinin tarihte eşi görülmedik bir derecede ilerlettiği işbölümünün de bir yansması olarak, devletin işleri bölünmüştür. Burjuvazi bütün gücü tek bir kesimin eline ya da emrine verip, onu mutlak bir güç haline getirmeyi pek tercih etmez. Böylesi bir durum –bir örnek olması bakımından, feodalizmden kapitalizme geçiş döneminde, burjuvazinin güçsüzlüğünün bir sonucu olarak hâkimiyeti elinde bulunduran mutlakiyetçi krallıklara göndermede bulunabiliriz– aslında olağan yönetimle olağanüstü yönetimin karışması, devletin başında daimi bir “Bonaparte” olması anlamına gelir.

Bu yönetim burjuvazi açısından çok işlevli olmasına karşın, özellikle de çöküş çağında tam manasıyla bir ehven-i şerdir. Kapitalistlerin işlerini yapan ve bu sıfatla da hem toplumdaki ezici çoğunlukla ekonomik bir farklılaşma yaşayan hem de burjuvazinin (egemen sınıfın) bir parçası olan devlet bürokrasisinin üst kesimleri ya da komuta merkezindekiler böyle bir gücü ellerinde bulundurduklarında, yani denetim dışında olduklarında genellikle baş ağrıtlar. Zira talepler değişir, hizmetkârlar efendi olur. Yirminci yüzyılın Bonaparte’larının bir numunesi olması bakımından, *18 Brumaire*’de Marx’ın III. Bonaparte için söylediklerini hatırlatmak gerekirse:

Ulusal Meclis’in verdiği üç milyon har vurup harman savrulmuştu, kasayı yeniden doldurmak için, şöyle ya da böyle, bir çare gerekiyordu. Bonaparte’ın sözümlerine ona “işçi kentleri” kurulması ve listenin başında önemli bir tutarla yer aldığı bir ulusal bağış toplanması için imza kampanyası başlatma çabası boşunaydı. Katı yürekli burjuvalar, güvensizlik içinde, Bonaparte’ın altına imzasını attığı miktarı ödemesini beklemediler, ama doğal olarak beklemediklerini bulamadılar ve sosyalist hayal şatoları kuş olup uçtu. Altın külçeleri daha başarılı oldu. Bonaparte ve hempaları, yedi milyon ile altın külçelerin değeri arasındaki farkın bir bölümünü cebe indirmekle yetinmediler, sahte biletler yaptılar, aynı numarayla piyasaya on, onbeş, yirmi bilet sürdüler. ... Bir kaderci olarak, insanın, özellikle de askerin, karşı duramayacağı bazı üstün güçler olduğuna inanmıştı. Bu güçler arasında, en başta puro ve şampanyayı, soğuk kümes hayvanı etini ve sarımsaklı sucukları sayıyordu. Onun için, subayları ve astsubayları, Elysée sarayının salonlarında, puro ve şampanya, soğuk kümes hayvanı eti ve sarımsaklı sucuklar sunarak ağırlamaya başladı. 3 Ekim’de, Saint-Maur teftişindeki birliklerle bu manevrayı tekrarladı. 10 Ekim’deyse Satory teftişindeki birliklerle bir adım daha attı. Amca, Büyük İskender’in Asya’daki seferlerini anımsıyordu, amcazade ise Baküs’ün aynı ülkedeki gezilerini. Büyük İskender, işin doğrusu, bir yarı-tanrı idi, oysa Baküs bir tanrıydı ve dahası 10 Aralık Derneği’nin koruyucu tanrısıydı.

Elbette Türk ordusunun (Bonaparte’larının) yukarıda da bahsi geçen, “şarap ve sucukla satın alınmış ve durmadan da önüne sucuk atılması gereken başıbozuk”lardan bir farkı vardır: Bizdekiler kendi “şarap ve sucuklarını” kendileri imal ediyorlar!

Konunun bütünlüğünü dağdıtmamak adına, burjuva toplumunun genel organizmasından bahsedecek olursak, bu tür sorunları da önlemek amacıyla olağan dönemlerde devlet elindeki güç bölüştürülmüştür. Kapitalistler kendilerini bir sınıf olarak devlet içinde örgütleyemediklerinden ötürü (modern çağda bu yalnızca

proletaryaya nasip olacaktır), egemen sınıfa, artı-değerden pay aldığından burjuvulaşan yeni kesimler devşirtir (üst bürokrasi), geri kalan işleri de işçi sınıfına (“memurlar”) yaptırır. Zaten işleyiş bu şekilde olmasaydı ne parlamenter sisteme ihtiyaç kalırdı ne reformizme ne de faşizme.

Bu tablo dâhilinde, yönetici kesimlerin rolleri baştan belirlenmiştir. Yargılama görevi belli bir kesime, siyaset görevi belli bir kesime, askeri işler belli bir kesime, (bunlar kadar olmasa da) ideoloji üretme görevi üniversitelere ve orada burada beslediği burjuva ideologlarına vs. tahsis edilmiştir. Burjuvazi sınırlarını belirlediği ve zaman içinde yetkinleştirdiği bu kurumların tıkr tıkr işleyeceğine güvenerek iş yapar, uzun vadeli yatırımlarda bulunur ve düzenini devam ettirir.

TC’de ise bu durumun pek geçerli olmadığını görüyoruz. Ordu kendisini yalnızca askeri işlerle ilgilenen bir kesim olarak görmüyor, böyle de göstermiyor. Öyle ki TSK’nin ana işlevinin bu olup olmadığı bile bir muamma, zira bildirilerinin, kamuoyunun “dikkatine sunduğu” düşüncelerinin hemen hepsi doğrudan siyaset alanına giriyor. Şunu gayet iyi biliyoruz ki ordu yalnızca telkin etmiyor. Kitle iletişim araçlarından, içeriğini ordunun belirlediği, icracılarını ordunun atadığı “milli güvenlik” dersleriyle ve benzeri pek çok araçla *resmen* ve *re’sen dayatıyor*. Dahası gerek dönemsel olarak yaptığı darbeler, verdiği muhtıralar ve bunların devamında gelen kitle tedhişleriyle, gerekse de düzenli olarak toplanan ve siyasi hükümete iktidarın kendisinde değil, onda olduğunu hatırlattığı ve “kırmızı çizgiler” çizdiği MGK toplantıları ile ordu bizatihi, fiili olarak, siyasetin ve toplumsal yaşamın içindedir.

Bu durum normal bir kapitalist işleyiş açısından netameli bir niteliğe sahiptir. Geç kapitalistleşen ülkelerde bunun üretim araçlarını ilerletici bir işlev gördüğünü, burjuvazinin bu duruma tam da bu nedenle “katlandığını” şimdilik bir kenara bırakacak olursak, bugün sermaye birikimi azımsanmayacak bir seviyeye ulaşmış ve uluslararası piyasalarda önemli bir yere sahip olan Türk burjuvazisi, *artık* “sivil tabanlı” istikrar ve “Avrupaî anlamda burjuva demokrasisi” istiyor.

Nedir bu Avrupa demokrasisi? “Tepesi attığında” (yani çıkarları öyle gerektirdiğinde) hot zot edip, düzenin işleyişine müdahale eden, atılacak her adımda nabızı yoklanması gereken ve bu sıfatla kendinden üstün olan bir güce tahammül etmek istemiyor; onun Avrupaî anlamda burjuva demokrasisi derken anladığı budur. Kapitalist rejimin iç pazarda istikrar oluşturamadığı, henüz sağlam köklere sahip olmadığı koşullar altında bunun varlığının katlanılabilir bir yanı vardı, hattâ işçi sınıfı hareketlenmeye başladığında, tıpkı 12 Eylül’de olduğu gibi, yine olacaktır. Bugünse kendisi açısından en ehil yönetim biçimi olan Batı-tipi bir burjuva demokrasisi, yani aynı anlama gelmek üzere, burjuva diktatörlüğü istiyor: Marx’ın eşsiz tarifiyle, biz ne söylersek söyleyelim son sözü tekellerin söylediği bir “demokrasi” istiyor.

Peki, neden en ehil biçimi ve neden (burjuva da olsa) bir demokrasi arzusu? Neden sermaye birikimi ilerleyen bir kapitalistler grubu böyle bir düzen arzulamaktadır? (Fakat tüm bunlardan TC’de zaten burjuva demokrasisi olmadığı gibi bir sonuç çıkmamalı: Elbette bir burjuva demokrasisi vardır, ama bu demokrasi tam da sınıfsal niteliği gereği

farklı ülkelerde farklı şekillerde tezahür eder ve dönemden döneme farklılıklar arz eder.^[3])

Burjuva toplum emekçi kitlelerle, yani toplumun çoğunluğuyla egemen sınıf arasındaki eşitsizliğin en üst seviyeye çıktığı evrim aşamasıdır. Üretim araçlarının öncelikle toprak ve insan gücünden oluştuğu dönemlerde, emeğin üretkenliği ve bunun sonucunda ortaya çıkan artı ürün her açıdan sınırlıydı. Bu yüzden, kapitalizm-öncesi toplumlar, özellikle de bir “yokluk” temeli üzerinde var olan feodalizm, bugünle kıyaslandığında üretimin henüz belirli bir seviyeyi aşmadığı, bir egemen sınıf mensubunun çok büyük lüklere sahip olmadığı bir toplumdur.

Oysa kapitalizm altında üretim araçlarında toprak ve insan gücünün hükümranlığı sona ermiş, modern sanayi ve teknoloji tahtı devralmıştır. Bu her anlamda bir devrimdir. Burjuvazi insanın üretici güçlerini ve dolayısıyla doğa üzerindeki (kendi dışında yer alan kör güçler karşısındaki) egemenliğini eşi görülmedik boyutlara ulaştırmıştır. Ekonomik gücü eline geçirdikten sonra çok kısa bir süre içinde insanlığın o döneme kadar görmediği yeniliklere (nitel sıçrayışlara) imza atmış, dahası o güne kadar var olan standartların niceliğinde de patlama yaratmıştır. Bu devrimin niteliğini ortaya serecek çok basit bir örnek vermek gerekirse: Dünya nüfusu, kapitalizmin yerküre üzerindeki pek çok bölgeye henüz sızmadığı, buralara varlığını ürün ihracı ve hammadde alımı yoluyla duyurduğu ondokuzuncu yüzyılın başında 1 milyar sınırını yeni bulmuştu. Oysa bu rakam 125 yıl gibi insan evrimi açısından kısa bir sürenin sonunda iki misline ulaşmıştır. Sonra bu süre giderek daha da azalmış, bir sonraki 1 milyarlık dilime ulaşmak yarım yüzyıl bile almamıştır. Yani dünya nüfusu, insan türü olarak bu topraklar üzerinde yaşadığımız yüzbinlerce yılda 1 milyara ancak ulaşmışken, yani bunu Marksist dile tercüme edersek, insanın üretici güçleri bu yüzbinlerce yılda toplamda yalnızca 1 milyar insanın yeniden üretimini sağlayacak denli gelişmişken, sonraki dönemde sanayinin varlığı, bilim ve teknolojinin üretimdeki (ve yeniden-üretimdeki) yaygın kullanımı vb. sayesinde yeni topraklar insan kullanımına açılmış, doğanın bilinmeyen yerleri insanın emrine sokulmuş, doğanın bilinen güçleriyle (hastalıklar, salgınlar vs.) mücadelede çok büyük ve kalıcı adımlar atılmıştır. Üretim araçlarındaki bu devrim burjuvazinin insanlığa en büyük armağanıdır. Bu başarı, burjuvazinin tarihin gelmiş geçmiş en güçlü egemen sınıfı olduğunu gösterdiği gibi, görmek isteyen gözlerle de komünizmin, yani sömürsüz, sınıfsız, devletsiz bir toplumun nesnel zemininin hazır olduğunu, insanın artık çok kısa süreler çalışarak bile kendi ihtiyaçlarından katbekat fazlasını tedarik edebileceğini (hattâ adını koyalım, tam otomasyon sayesinde, çalışmanın bir zorunluluk olmaktan hemen çıkabileceğini) göstermektedir.

Fakat konuyla doğrudan ilişkili kısmına dönecek olursak, burjuvazi insanın üretici güçlerinde muazzam bir ilerlemeye yol açmış olmasına karşın, bunu kâr güdüsüyle yapmış ve tabiatıyla bu ilerleme insanlar arasında “eşit” bir bölüşüme yol açmamıştır. İnsanlığın toplumsal üretici güçleri ilerledikçe insanın kişisel üretici güçlerine kement vurulmuş, bu durum da toplumsal varlığıyla “bireysel” varlığı arasında bir çatışmaya yol açmıştır. Dolayısıyla toplumdaki *nesnel bolluk* artışına *öznel yokluk* tekabül etmektedir.

Her yıl önemli miktarda ürün denize dökülüp, stoklarda çürümeye terk edilirken, insanlığın üçte birine yakını günde 2 doların altında bir parayla yaşamını sürdürmeye zorlanmaktadır. Birileri uzaya tatile giderken, birileri en temel ihtiyaçlarını karşılayamadığı için kitlesel olarak ölmektedir. İçinde bulunduğumuz yüzyıl itibariyle, dünya nüfusunun kaymak tabakasını oluşturan yüzde ikilik kesim tüm dünyadaki kişisel servetin yarısından fazlasını elinde bulunduruyor; kaymağın kaymağı diyebileceğimiz yüzde 1'lik kesimiye küresel zenginliğin % 40'ına sahiptir.

İşte bu dehşet tablosu, bu fecaat, egemen sınıf ile ezilen işçi ve emekçi sınıflar arasında muazzam bir uçurumu ifade ediyor. Oysa yukarıda da belirtildiği üzere, üretici güçlerin, üretimin henüz belirli bir seviyeyi aşmadığı, bir egemen sınıf mensubunun kendi varlığını rahat bir şekilde idame ettirmek dışında çok da büyük bir lükse sahip olmadığı kapitalizm-öncesi toplumlarda böyle derin bir uçurumdan bahsedemiyoruz. Bu uçurumun burjuva ideologlarının dilindeki adı "iki ulus"tur. Yarattıkları manzara karşısında dehşete düşen ve her an bir ayaklanma korkusuyla uykuları kaçan ondokuzuncu yüzyıl İngiliz burjuvalarının başbakanı Benjamin Disraeli durumu bu sözlerle ifade etmişti: Aynı ulus içinde iki farklı ulus, burjuvazi ve proletarya.

O dönemki "beklenen felaket" tabirinin de çok iyi anlattığı üzere, burjuvazi toplumda egemen hale geldiği ilk günden itibaren yarattığı muazzam eşitsizliğin ve bu eşitsizliğin mağdurlar arasında bir kaynaşmaya yol açmasının kaçınılmaz olduğunun farkındaydı. Burjuvazinin bakış açısını belirleyen, attığı adımlara damgasını vuran bu farkındalık ve korku olmuştur. Burjuva demokrasinin ve seçimlerin anlamı burada devreye girmektedir. Eski sistemlerin aksine burjuvazi kendi düzeninin sürekli tehdit altında olduğunu bilmektedir. Gerek kendi ihtiyaçları gerekse de yarattığı araçların genelliği nedeniyle kitleleri mutlak bir cehalet altında tutamayacağını da pekâlâ farkındadır. Keza kesintisiz, aralıksız bir şiddet (cebir) uygulamakla toplumun ilerleyemeyeceğini de bildiğinden, burada devreye "demokrasi" girmektedir.

Burjuvazinin düzenini demokratik bir ortamda devam ettirmesinin nedeni hayır kurumu çıkışlı bir sınıf olması değil, aksine kendisi açısından en mantıklı yönetim biçiminin sahte eşitlik söylemi altında sömürüyü daha rahat sürdürüyor olmasıdır. Eşitsizliklerle ve mantıksızlıklarla dolu, karşıtlıkların bu denli açık bir şekilde ortaya serilmiş olduğu bir sistemde, yoksun durumdaki kitlelerin dönemsel başkaldırılarının önüne geçmek için demokrasi bir emniyet supabı işlevi görür. Onların olası –yüksek olasılıklı– karşı çıkışlarını burjuva bir mahrece akıtmak; öfkelerini dindirmeleri adına, alternatif babında, yine burjuva bir seçeneği işaret edebilmek en hayırlısıdır. Bu nedenle demokrasi burjuvazi açısından bir aksesuar değil, uzun vadede en iyi ve en sağlam yönetim biçimidir.

Keza bu olguyu topak bir bütün olmadığını söylediğimiz burjuvazinin kendi içindeki çatışmalarını ve temsil edilme kaygılarını göz önünde bulundurarak da kavramaya çalışmalıyız. Mecliste her dönem belirli sermaye gruplarına daha yakın duran bir hükümet yer alır. Tüm bu nedenlerden ötürü parlamenter-demokratik cumhuriyet, Marx'ın sözleriyle, burjuvaların "ortak egemenliklerinin vazgeçilmez koşulu, onların

genel sınıf çıkarlarının, hem bu ayrı ayrı kesimlerin, hem de toplumun bütün öteki sınıflarının taleplerine egemen olabileceği tek devlet biçimi"dir. (a.g.e., s. 94) Bu öyle yetkin bir biçimdir ki burjuvazi bu sayede en sıkıştığı anlarda işçi sınıfının temsilcilerini (burjuva ajanlarını) yardıma çağırarak sorunlarını çözebilmektedir. Bu nedenle demokrasi burjuvazinin kendi söküğünü kendisinin dikmesidir.

Uzun yıllardır iktidarda olan burjuvazi bu yönetim biçimini bulmuş, zaman içinde yetkinleştirmiştir. Şurası çok açık ki işçi sınıfı kendi örgütlü gücünün farkına varıp ayağa kalktığında ne bu demokrasi duvarı ne onun ayrılmaz ikilisi sivil-resmi şiddet burjuvaziyi koruyabilir. Fakat olağan dönemlerde, yani işçi sınıfının kabarıklarının düzene tehdit oluşturmadığı dönemlerde burjuvazi işleyişini *genellikle* demokratik parlamenter sistem içinde işletmeyi tercih eder. Sürekli zor ister istemez kendi karşıtını doğuracağından, daha önemlisi sürekli bir çatışma ortamında burjuvazi sermayesini rahatça kullanamayacağından uzlaşma (ideolojik ikna) esastır. Bunun en önemli ayağı da demokrasidir. Burjuvazi bu araç sayesinde kendi pisliğini yıkayıp, ruhunu da bedenini de arındırabilir. İşler yolunda gitmediğinde, kitlelere huzursuzluklarını kanalize etmek üzere sandık yolunu gösterir. Böylece işlerin sorumlusu olarak burjuvazi değil, o günkü burjuva hükümeti gösterilir. Burjuvazi kirli gömleğini değiştirir, işine kaldığı yerden devam eder. Bu sisteme sivil toplum kuruluşları, medya vb. diğer burjuva kurumları da destek verir ve ufak kriz büyümeden atlatılmaya çalışılır.

* * *

İşte TC ordusunun rolü bu durumdan bir sapmayı ifade etmekte, uluslararası sermaye açısından da kaygı uyandırmaktadır. Sonuçta sermaye yatırım yapacağı yer için uzun vadeli planlar yapar, araştırır, inceler, "fizibilite raporu" çıkarır vs. Verili rejimin ismini bile bilmediği bir ya da birkaç kişinin ağzından çıkacak sözlere ya da eylemlere bağlı olmasını istemez, istemiyor da. Kendisinin bizzat deneyip gördüğü, memnun kaldığı örgütleri, işleyişi vardır, başka denizlere yelken açarken bu tarihsel kurumlarına güvenir. AB ile ordu arasındaki çekişmenin siyasi ayağında bu çelişki yatıyor. Türkiye'deki yönetimin kendine özgü Bonapartist izlerinin bir göstergesi olarak askeri-sivil bürokrasi bugün de MGK (ve cumhurbaşkanlığı) aracılığıyla yürütme gücü üzerindeki hâkimiyetini sürdürmekte, parlamenter demokrasilerin normal işleyişinin aksine, Bakanlar Kurulu'nu ikinci plana atmaktadır. Neticede, ileri kapitalist ülkelerin hiçbirinde böyle bir durum yok. Ordunun bu rolünün arkasında her şeyden önce tarihsel geçmişi yatıyor. Bu Asyatik kökenlerin özellikle de 1960 sonrasında evrildiği biçim onun siyaset ve toplum üzerindeki rolünü açıklar mahiyettedir.

Gelgelelim ordunun "oyunbozanlığı" yalnızca üstyapıdaki işbölümünü bozmuş olmasıyla sınırlı değil, zira mevcut durum beraberinde sınıfsal açıdan da bir farklılaşmayı getiriyor. Yukarıda da belirtildiği üzere, burjuvazi arasındaki işbölümü neticesinde devlet bürokrasisinin üst kesimleri burjuvaziye dâhil olmalarına karşın, bu hareketlilik genellikle ya da öncelikle kapitalist (doğrudan sermayedar) sıfatıyla olmaz.

Elbette dünyanın her ülkesinde bu bürokrasinin unsurları kendilerine yapılan ödemelerle, ayrıcalıklarıyla vs. önemli bir servet biriktirip kapitalistleşebilmektedir. Fakat Türkiye’de burjuvazinin hizmetkârlarının, yani kapitalistlerin sınıf olarak bizzat ellerinde tuttukları aygıtın kendisinin, deyim yerindeyse, kapitalistleştiğini görüyoruz. Gerek OYAK üzerinden gerekse de TSKGV (Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı) üzerinden hizmetkârlar *bizzat* kapitalistleşmiş, onlarca şirket kurmuş, dahası Türkiye’deki üç büyük sermayedar grubundan biri konumuna yükselmişlerdir, öyle ki ordunun OYAK’ı Türkiye’deki en fazla kâr eden şirket konumundadır. Yani ordu artık bir bakıma kendi kendini temsil eder olmuştur.

Yalnızca Türkiye’ye özgü olmayıp, geç kapitalistleşen bazı ülkelerde de örnekleri görülmekle beraber bu yine de ilginç bir sapmadır. Dahası burjuvazi açısından eşitsiz bir durum yaratmaktadır. 27 Mayıs darbesinin bir ürünü olan meşhur 205 sayılı yasa uyarınca OYAK her türlü vergiden muaftır. Keza aynısı yirmi yıl önce kurulan TSKGV için de geçerlidir. Devleti elinde bulundurması sayesinde bu şirketlerin hepsi girmek istedikleri ihalelerde önceliğe sahiptir. Dahası her türlü denetimden muaftır, burjuvazinin kendi sözleriyle “devlet içinde devlettir.” Belirtildiği üzere, ordunun ekonomi alanında *ekonomik* bir aktör olarak rol oynaması olgusu kapsamı ve niteliği dikkate alındığında aslında dünyada tek değildir, ordunun banka kurduğu, işletmeler açtığı başka ülkeler de vardır (Pakistan, Mısır, Guatemala, Honduras, Endonezya vs. gibi), fakat Pakistan örneği hariç belki de hiçbiri Türk ordusu kadar bir ağırlığa, gerek içeride gerek dışarıda böylesi bir etkiye sahip değildir.

Bu “eşitsiz rekabet” koşulları elbette burjuvazinin canını sıkıyor. Türkiye’deki kodamanlar (“iş dünyasının duayenleri”) zamanında farklı niyetlerle olumlu yaklaştıkları, hattâ ilk şirketlerinde gerek “danışman” gerekse de ortaklık rolüne soyunarak gelişimine katkıda buldukları OYAK sermayesinin bu durumundan şimdi rahatsızlık duyuyor, “haksız rekabet”e yol açtığını dile getiriyorlar. Mesela batık şirketlerini devlete devrettiği, Sümerbank’ı ve keza SSK ihalelerini inanılmaz ucuz bir rakama kapattığı biliniyor. Mesela taşeron örgütlenmeler aracılığıyla Kuzey Irak’ta en fazla ihale kapan Türk şirketi olduğu biliniyor. İşgal altındaki bu ülkenin çimento, yapı ürünleri ve kâğıt gibi ihtiyaçlarında yardımına koşan OYAK’ın sadece çimento ihracından yılda kazandığı para 9 milyon dolar! “OYAK’a bağlı OYTAŞ, Kürt Federe Bölgesi Parlamentosu ek binaları, bakanlık konutları ve emniyet sarayı inşaatlarının yanı sıra Erbil, Süleymaniye, Dohuk’ta iş yapıyor. OYAK’ın kâğıt şirketi ise KDP yayın organı *Xebat* gazetesinin kâğıt ihtiyacını karşılıyor.”^[4]

Kendi verdikleri rakamlara bakılacak olursa, bugün yıllık cirosu 50 milyar euro’ya yaklaşan, palavralarına inanmak gerekirse “bir dönümlük tarlayla iki güzide şirketi kârlılıkta geride bırakan” OYAK mucizesi tam da devlet üzerindeki vesayetinden gelen bu ayrıcalıklardan besleniyor. Yoksa sayıları 220 bini geçen ordu mensuplarının maaşlarından kesilen % 10’la ve vatan millet aşkıyla bu birikim yapılamaz. Zaten OYAK’ın sınıfsal mezhebini anlamamanın en iyi yolu, aynı konumdaki diğer kurumlarla karşılaştırmak olacaktır, zira hukuki açıdan aynı konumda olmalarına karşın Emekli

Sandığı, Bağkur ve SSK gibi diğer sosyal güvenlik kuruluşları yatırım konusunda OYAK gibi ayrıcalıklara sahip değildir. OYAK üzerinde hiçbir sınırlama yokken, “örneğin Emekli Sandığı, serbest fonlarının en fazla yüzde 40’a kadarını ve ancak iktisadi devlet teşekküllerinin veya KİT’lerin kurduğu şirketlere yatırabilmekte, malvarlığının ancak yüzde 40’ını geçmemek üzere gayrimenkul edinebilmekte, bunun dışında devlet tahvili, hazine bonosu vs. alabilmektedir. Ancak yine bütün bu yatırımlar Maliye Bakanlığı’nın iznine tabidir.”^[5]

Bu nedenle ülkenin toprak bütünlüğünün, ulus-devletin, cumhuriyetin vs. tehdit altında olduğu, ulusal çıkarların ayaklar altına alındığı feryatlarının güür çıkmasının arkasında bu maddi çıkarlar yatmaktadır. *Ordunun sermaye birikimi elbette AB’ye girmeyi isteyecek kadar gelişkindir, zaten uluslararası bağlantıları had safhadadır.*^[6] *Fakat esas güücünü devlet üzerindeki mutlak otoritesinden alması onun AB ile ilişkilere (klasik liberal işleyişe) sııcak bakmasını engellemektedir. Aynı nedenlerle demokratikleşme adımlarının da önünde ceberut kimliğiyle gerçek bir engeldir.*

Nitekim geçtiğimiz ayın ortalarına doğru OYAK’a bağlı Oyakbank Hollandalı ING grubuna 2 milyar 673 milyon dolar gibi büyük bir meblağ karşılığında satıldı. Bunun karşısında burjuva basını bile isyan etti. Özellikle son dört-beş yıldır sarf ettikleri liberal görüşler bile yeterince milliyetçi olmadığı için baskıya ve tehdide maruz kalan, mahkemelere düşen burjuva-liberal gazeteciler, bu kez karşı saldırıyla OYAK’ın “vatanseverliği”ni sorgulamaya başladılar. OYAK Genel Müdürü’nün nasıl bir kurumun başında olduğunun bilinciyle iki sene önce bol keseden savurduğu sözler (“Türk firmalar Türk’ün elinde kalmalı, özelleştirilmemeli, bunların yabancı devletlerle ilişkileri var” vs.) dönüp kendisini vurdu. Ne de olsa yalnızca işçilerin değil, sermayenin de vatani yok!

Ne var ki Oyakbank’ın satışı haberinin bir parçası olarak, kurum yetkililerinin “ordu ile OYAK’ı birbirine karıştırmamak gerek, bunlar birbirinden ayrıdır vs.” yönünde açıklamaları da peşi sıra geldi. Oysa imtiyazlı bir kuruluş olan OYAK, özel bir işletme olmasına karşın gerçek konumu devlete (savunma bakanlığına) bağlı özerk bir şirket olarak tarif edilmektedir: OYAK’a ya da mal varlığına zarar verdiği tespit edilen herkes devlet malına zarar vermiş sayılmaktadır. Demek ki devletle yatıp kalkanlar “devleti satmışlardır”! Ordunun örtülü ya da açık tüm işlemlerini bu banka aracılığıyla gerşekleştiriyor olması da bu “satış işlemini” ulusalcılar açısından katlanılmaz kılmaktadır.

Tüm bunlar TSK’nin bir kolektif sermayedar grubu olarak uluslararası piyasalarla ne derece içli dışlı olduğunu, dahası “onlar”ın kıstaslarını benimsemiş-özümsemiş olduğunu gösteriyor. Sermayenin vatani, milleti olmaz! Sermayenin ekonomik çıkarlarından üstün, bu çıkarların ötesinde siyasi ya da manevi değerleri yoktur ve olamaz. TSK ve onun şahsında da OYAK bunun en son örneğidir. *Vakit* gazetesinde yazılanlara bakılırsa, PKK’nin en çok kullandığı İtalyan VS-50 mayınlarını üreten firma, OYAK’ı satın alan Hollandalı ING şirketinin ortakları arasındadır. Bunun ne derece doğru olup olmadığı bilinmez, ama doğru olsa da bizi şaşırtmamalı, zira Kürt sorununun

askeri yollarla devam ettirilmesinin kime kazanç sağladığı açıktır. Bu durumun “kötü” bir tesadüf olmadığını kanıtlamak için, benzer bir durumu, yakın dönemde Türkiye ile Fransa arasındaki ticari ilişkilerin, onca debdebeye karşın, en yüksek seviyesine çıkmış olmasında da gördüğümüzü belirtmek yeterlidir.

Nitekim bu “ulusal çıkarlar” iddiasının sermayenin (burada, TSK'nin sermayesinin) kendi çıkarlarını korumak için kullandığı bir paravan olduğu, ordunun bu temelde kriz taşeronluğu yaptığı da medyada haklı olarak yazılıp çizilmektedir. Toplumun dibe battığı, işçi ve emekçilerin ağır yaralar aldığı bütün kriz dönemlerinde, güya bizimle aynı gemide giden ordunun (ordunun şahsındaki sermayedar kesiminin) kârına kâr kattığı bir gerçektir. Bunu en güzel şekilde ifade eden de zaten bizzat OYAK'ın başında bulunan Coşkun Ulusoy olmuştur. Ulusoy 2001 krizinde, “krizin olduğu yerde fırsat da vardır!” diyerek durumu özetlemişti. Bu fırsat Türk parasının düşeceğini “öngörerek” yatırım alanından finans alanına kaymak ve dolara yatırım yapmaktı! Bunun burjuva yasalarda nasıl bir suç olduğunu anlatmak için, aynı uyanıklığı gösteren zamanın Merkez Bankası başkanının bu nedenle yargılandığına dikkat çekmek herhalde yeterlidir. Tüm bunlar Lenin'in neredeyse bir yüzyıl önce başka bir bağlamda söylediklerinin ne kadar doğru olduğunu gösteriyor. Lenin savaşın korkunç bir şey olduğunu söyleyenlere, “Evet, savaş korkunç kârlı bir girişimdir,” diye hatırlatmaktan geri durmamıştı.

Diğer yandan Türkiye'de orduya ayrılan bütçe ortalama yüzde 13 ila 15 arasında değişiyor. Bu zaten muazzam bir miktar olmakla beraber, krediler, fonlar vs. de eklendiğinde bu rakam bir o kadar daha artmaktadır. Haklı bir yakınma konusu olan, “Nerede bir musibet var başını biz çekiyoruz,” sözünü kanıtlarcasına, Türkiye en fazla silah satın alan ülkeler sıralamasında bir istikrar abidesi olarak hiçbir zaman ilk beşten çıkmıyor. Silaha muazzam bir bütçe ayrılmasına rağmen bunun tartışıldığını, “demokrat” gazetelerde konu edildiğini görmüyoruz. Yakın dönemde Sayıştay'ın denetleme yetkisi almış olması göstermelik bir uygulamadan öteye geçmiş değildir. Keza askerlik süresi, askere alınan kişi sayısı tamamen TSK'nin denetimindedir. 50 binin üzerinde lojmanla Türkiye'de en fazla lojman tahsis edilen kurum yine TSK'dir. Ülkenin en gözde yerlerinde etrafı çitlerle çevrili sosyal tesislere sahip olan ordunun, tüm bu nedenlerle, *ülkenin etrafındaki çitlerin* korunması konusunda da aşırı bir hassasiyeti var! Ne de olsa ulus-devlet bu ayrıcalıkların sürgit devam etmesi anlamına geliyor. Ülkenin sürekli tehdit altında olduğu, hiçbir ülkede olmadığı denli stratejik bir konumda bulunduğumuz için birtakım olağanüstü tedbirlerin şart olduğu, elbette bunun iç güvenliğe de yansması gerektiği değişmez yalanların başında geliyor. Kuruluş ideolojisinde de benzer bir aldatmaca söz konusudur. Resmi tarihin yalanlarından biri, 1923'e gelindiğinde toplumun elit kesimleri hariç, büyük bir kesiminin medeniyete, değişime, modern bir toplumun kurulmasına direndiği, adeta hiçlikten çıkıp gelen Mustafa Kemal ve silah arkadaşlarınına yaptıkları hamlelerle medeniyetin kapılarını açtıklarıdır. Buna göre M. Kemal kafasında daha baştan bir planla “çağdaş Türkiye'ye” varacak adımları atmıştır. Tüm bunlar askeri-sivil bürokrasinin bugün de tekrarladığı yalanlardır ve dahası kendi koşullarına uyarlayarak aynı payeyi bugün kendilerine de biçiyorlar. Değişmeyen bir şey

varsa o da, her koşulda kendi küçük grupları dışında bir dış düşman yaratmaları ve o mürteciler odağının yok edilmesi gerektiğini vaaz etmeleridir. Bu yalanlar temelinde sermaye birikimi hızla artmaktadır.

Olayın AB tartışmalarıyla ilgili ekonomik ayağını bir kenara bırakıp siyasi ayağına geri dönecek olursak, bugün TSK'nin bu buyurgan tavrı ve kendisini gerçek malik olarak görüyor oluşu sermaye çevrelerini rahatsız etmektedir. Nitekim TÜSİAD 1997 yılında bir grup akademisyene "Demokratikleşme Raporu" adı altında asker-sivil ilişkilerine yönelik bir rapor hazırlattı. Bu raporda başkanlık sistemi, MGK'nin lağvedilmesi, Genelkurmay'ın Başbakan'a değil, Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanmasıyla protokoldeki yerinin arkaya itilmesi gibi askeri-sivil bürokrasinin nüfuzunu kıracak talepler yer alıyordu. Basiretsiz burjuvazi elbette bunların arkasında duramadı. Sonuçta burada da hikâye aynıdır: Gerici bir sınıf kendi içindeki çatışmaları çözmek konusunda da çıkışsızdır. Karşısındaki militer, baskıcı yönü daha ağır basan kesimle olan hesaplaşmasında sivilleşme çağrılarını bile dışlarının arasından, binbir zahmetle söylemektedir, zira sivillere (toplumun çoğunluğuna) yapılacak çağrının, kendisi de dâhil olmak üzere, tüm egemen sınıfı alaşağı edecek bir harekete dönüşmesinden korkmaktadır.

Bu olgu burjuvazinin iki yüzyıllık iktidarı boyunca hiçbir zaman kaçıp kurtulamadığı bir ikilemdir. Kitleleri işin içine katarak, demokratik yollardan girilecek mütevazı reform talepleri, bağlı bulunduğu kitle tabanının farklı çıkarlara sahip olması nedeniyle, çok geçmeden "kapsamını" ve "maksadını" aşır bir toplumsal devrime ilerleyebilir. Enternasyonal bir sınıf olan burjuvazinin Türkiye ayağı da bu dersi çok iyi bellemiştir. Bu yüzden, sorunlarını aşağıdan yukarıya, kitlelerin inisiyatif aldıkları bir mücadeleyle çözmekten korkan AB'ci burjuvazi, işlerini tıpkı "karşı" çıktığı Kemalist bürokrasi gibi "tepeden inmecî" şekilde görmeye çalışmakta, çözümünü kapalı kapılar ardındaki manevralarda aramaktadır. İki tarafın özünde aynı gerici niteliğe sahip olmalarının nedenlerinden biri de budur.

Cephenin karşı tarafındaysa, değinildiği üzere, devlet üzerindeki vesayetine bel bağlamış statükocu-ulusalcı sermaye cephesi vardır. İşte "laiklik" ve Kemalist ideoloji bu kesimin kendi çıkarları peşinde koşarken toplumsal destek elde edebilmek için kullandığı basamaklardır. Böylece bir yanda "Kemalist laikler", diğer yanda da "AB'ci demokratlar" vardır. İşçi sınıfı elbette dirhemle de olsa elde edilecek her türlü demokratik hak için mücadele verecektir. Altını çizmekte fayda var, *MGK'ye, yani süngü ucunda demokrasiye karşı çıkmayana demokrat denemez*. Bu nedenle demokrasi mücadelesiyle sosyalizm mücadelesini birleştirmeyi savunan bir işçi sınıfının da TSK'nin bu egemenliğine ve onun Kemalist ideolojisine karşı çıkmaması düşünülemez. Fakat bu gerçek, hiçbir şekilde, iki taraf arasında mutlak bir ayırım yapmayı, iki taraftan birine yedeklenmeyi mazur gösteremez. Hele hele bugün, darbe tehdidinin hiç olmadığı kadar kendisini hissettirdiği koşullar altında, sınıf uzlaşmacı liberal görüşlere karşı daha da uyanık olmak gerekiyor.

Çok açık ki *Türkiye’deki proleter devrimci mücadelenin tozunu yutmak zorunda olduğu iki kilit muharebe alanından biri Kürt sorunu*yken, diğeri de TSK sorunudur. Nasıl ki işçi sınıfı “Kürtlere özgürlük!” demeyi öğrenmeden kendi sınıfının enternasyonalist potansiyellerini göremeyecek ve gerçekleştiremeyecekse, aynı şekilde yükselen bir kitle mücadelesi de toplum üzerindeki bu militarist yükü atacak, o beklenen sivilleşme-demokratikleşmeyi gerçekleştirecektir. OYAK şirketlerinde çalışan ve özellikle sendikasılaştırma üzere türlü sorunlarla boğuşan işçiler başta olmak üzere, bir bütün olarak sınıfın vereceği mücadele resmi silahlı gücün “haddini ve yerini” bildiği o beklenen demokrasiyi inşa edecektir. Fakat bu temelde mücadeleye girişen işçiler bununla kalmayacak, kaçınılmaz olarak toplumun sosyalist dönüşümüne ilerleyeceklerdir. Bu öyle bir anahtardır ki TSK’ye karşı verilen bugünkü sözde (liberal) mücadelenin neden cılız olduğunu da çözümün nerede saklı olduğunu da fazlasıyla açıklar.

İşçi sınıfı ve onun öncüsü olan komünistler toplumdaki tek tutarlı demokrat güçtür. Fakat bu demokratlık, “İslâmcı” kesimler gibi demokrat olmaya zorlanmasından gelmez. İslâmcıların kurmak istedikleri rejim sermayenin egemenliğinin bir devamı olacağı gibi, bu üretim ilişkilerinin özgül devlet biçimi olarak başvuracakları siyasi yönetim de TSK’nin baskıcı egemenliğinden farklı olmayacaktır. İslâmcılar ve “yeşil sermaye” cumhuriyetin kuruluşundan beri, egemen sınıf içindeki “dengeler” gereği dışarıda bırakıldıklarından, tarihsel olarak askeri-sivil bürokrasiye karşı çıkmaya itilmişlerdir. Ne var ki AKP çizgisinin de gösterdiği üzere, bu “demokratlık” her yönüyle geçici bir taktiktir. Ucu tarihsel evrimde daha ileri bir yönetime bağlanacak bir gereklilik değil, dönemsel çıkarlar gereği kerhen çıkılan bir basamaktır, ne sıfat alırsa alsın ücretli köleliğin savunulmasıdır.

Dolayısıyla bu burjuva keşmekeşinin içinden “laiklik” tartışmaları peyda olmaktadır. Burada işçi sınıfının ve onun doğrudan çıkarlarının denklemin dışında olduğu bir tartışma söz konusudur. Fakat burjuvazinin iç çatışmaları toplumun bütününe sirayet ettiğinden egemen kutuplaşmanın ötesinde bir taraf olmak, bağımsız sınıf perspektifini koymak gerekiyor. Önce bu kavramın Türkiye özelindeki tarihsel yolculuğuna bakmak daha anlamlı olacaktır.

Kısr Burjuva Hizip Çatışmalarının Bir Ürünü ve Alanı Olarak “Laiklik”

Belki de laiklik tartışmalarının bu denli kafa karışıklığı yaratmasının gerisindeki en önemli neden bu kavramın özgün niteliğidir. Şöyle ki, laiklik, zamanında, yani burjuva devrimleri çağında devrimci bir talep olduğu gibi, bugün de kurulacak bir işçi sınıfı iktidarı altında hemen uygulamaya konulacak bir politikadır. Bu nedenle kavramın kendisi tarihüstü bir olgu haline getirilerek istismar edilmeye çok açıktır. Fakat bu noktada iki hususun hasıraltı edildiğini belirtmek gerekiyor: Birincisi, Türkiye’de laiklik şiarı tarihsel gelişiminin bir sonucu olarak, hiçbir zaman, örneğin Fransa’da olduğu gibi,

devrimci bir sınıfsal içeriğe sahip olmamıştır; ikincisi, bugün bahsedilen laikliğin içeriğiyle işçi devleti altında uygulanacak laiklik politikasının benzerlikleri kadar farklılıkları da vardır, hattâ özü bakımından ikisi apayrıdır.

Bu nedenle Türkiye’de laiklik olgusunu önce tarihsel gelişimi içinde karşılaştırmalı olarak ele alıp, sonra sınıfsal içeriğini irdelemekte fayda var. Hem böylece dine bakış açısının nasıl maddi yaşama kök saldıığını, sınıfsal güdülerden beslendiğini ve (egemen sınıf tarafından ezeli-ebedi kategoriler olarak almaya teşvik edilmemize karşın) değişen tarihsel koşullara nasıl uyum sağladığını da görmüş oluruz. İnsanlar ve dolayısıyla toplumlar değiştikçe inançlar da değişir.

TC’nin gerek kuruluş dönemi öncesinde gerekse de sonrasında Fransa’dan etkilendiği, ulus-devletin kuruluşu sürecine Fransız kültürünün yoğun bir etkide bulunduğu biliniyor. Ama ödünç alınan üstyapı kurumlarının hem altyapıdaki ve tarihsel gelişimdeki farklılıklar hem de uygulandığı dönemdeki siyasi ortam nedeniyle eğreti kaçtığı da göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir. Laiklik her iki devrimde de dine karşı cephe alınmasını gerektirmiştir, ama burjuvazinin dünya çapında tarihsel ölçekte yükselişte olduğu bir dönemde iktidara gelen Fransız burjuvazisinin tutumuyla; burjuvazinin çöküşe geçtiği, burjuva devriminin karşının ortaya çıktığı, yani uluslararası işçi devriminin somut bir olasılık olarak var olduğu koşullar altında iktidara gelen Türk burjuvazisinin dine ve dolayısıyla laiklik kurumuna yaklaşımı farklıdır.

Aslında burjuva devrimlerinin dine bakış açısı dinin kendi niteliğine ve egemen sınıflar açısından kullanışlılığına olduğu kadar, içinde bulunulan tarihsel koşullara da sıkı sıkıya bağlıdır. Mesela onyedinci yüzyıldaki İngiliz burjuva devriminde din, hiçbir sınıfın ya da zümrenin doğrudan saldırdığı ya da yok saydığı bir kurum değildi. Çatışan sınıfların her biri o dönemde dünya üzerinde tanrının egemenliğini (“krallığını”) kurma iddiasıyla mücadele ediyorlardı. Böylece belirli muhalif sınıflar ve zümreler Protestan tarikatlarca temsil edilirken, Katolikler feodal gericiliğin hizmetinde at koşturuyorlardı. Ancak, sonuçta İngiliz Devrimi’nde din (Kilise) meselesi devrimden yüzyılı aşkın bir süre önce halledilmişti ve Marx’ın tabiriyle, “Hıristiyanlığın burjuva gelişimlerinden biri” olan Protestanlığa varılmıştı. Aynı sürecin bir parçası olarak da devrime uzlaşmacı bir ruh hali egemen olmuştu.

Onsekizinci yüzyılın sonlarına gelindiğinde siyasi taleplerinin neredeyse hiçbirine çözüm bulamamış olan Fransız burjuvazisi ve onun önderlik ettiği Fransız toplumu ise dine karşı daha farklı bir tutum takınmıştı. Yüzyılın hemen başında XIV. Louis’nin Katoliklikten gayrı hiçbir dine cevaz vermeyeceğini açıklamasıyla birlikte işin rengi iyiden iyiye değişmişti. Burjuvazi kendi üretim ilişkilerini toplumda egemen duruma getirmeye başlamış olmasına karşın, feodal kurumlar varlığını ve ağırlığını devam ettiriyor, bu da burjuvazinin gelişimi önünde önemli engeller anlamına geliyordu. Bu durum Fransız burjuvazisini ve halk içindeki diğer katmanları daha radikalleştiriyordu. Bu nedenle sorunlarını bir şekliyle çözmüş İngiliz burjuva toplumunun orta yolcu, ılımlı, uzlaşmacı yapısıyla tezat teşkil eden Fransız toplumu, kendi ideologlarının başını çektiği devrimci aydınlanma felsefesi eşliğinde köklü bir kopuş yaşayacaktı.

Bu özgünlüğün dışında, Türkiye örneğiyle karşılaştırıldığında, başka bir tarihsel koşulun varlığı da dine karşı alınan (ve dolayısıyla laiklik konusundaki) devrimci tutumu açıklar niteliktedir. Fransız burjuva devriminde, yani feodalizme karşı gerçekleştirilmiş burjuva-demokratik devrimde, Katolik Kilisesi en büyük topraksahiplerinden biri olduğundan, bu kurumu mülksüzleştirecek olan *laiklik* politikası müthiş devrimci bir içeriğe sahipti. Doğrudan doğruya halk kitlelerinin maddi-dünyevi varlıklarıyla çatışan ve bu nedenle inançlarında da buna uygun yansımaları sahip olan din, *kitlelerin organik ihtiyaçları neticesinde* bir kenara itilmek mecburiyetindeydi ve nitekim itildi de. Adına da laiklik denildi. Öyle ki bugün baktığımızda, burjuvazinin işini hallettikten sonra, yani devrimden alıp alacağını aldıktan sonra, dini (bu kez “modern” Katolikliği) geri getirmesi kitlelere ters düşmüş ve siyasi açıdan gericileşme emareleri taşıdığıının ipuçlarını vermiştir.

Batı müptelası, mukallit Kemalizm önderliğindeki Türkiye’deyse, bambaşka koşullar bambaşka ihtiyaçlar ve eylemler doğurmuştur. Bir defa her şeyden önce bu devrimde rol dağılımı karmaşık bir görüntü sergilemiştir. Feodalizme karşı savaşan Fransız burjuvazisinin yerinde, paradoks gibi görünse de, Asyatik toplumu karşısına alan Asyatik toplumun egemenleri vardır. Geçmişin miras bıraktığı Asyatik toplumun özelliklerini fazlasıyla taşıyan yapı, yeni efendilerini yine eski toplumun güçlülere arasından seçmiştir. Burada dine karşı tutum, *esas olarak*, egemen sınıfı oluşturan kesimlerden hangisinin devrime önderlik edeceği bağlamında ve kitlelerden uzakta cereyan eden *kısır hizip çekişmesinin bir ürünü olmuştur, nitekim bugün de özünde böyledir*.

Yukarıda da değinildiği üzere, toprak üzerinde özel mülkiyetin olmadığı eski toplumda, tek malik güç devlet olduğundan, dünyadan kopuk reayanın önderlik edemeyeceği toplumsal dönüşüm girişimleri eski toplumun egemenleri arasında gerçekleşmişti. Ancak, bu iktidar şürekâsının üçü de iktidara aynı oranda ortak değildi elbette. Bu üç devlet direğinden ulema hizbinin büyük bir güce sahip olduğunu söyleyemeyiz; dinî güç zaten “tanrıdan aldığı yetkiyle” yönettiğini söyleyen padişahla toplanmıştı ve din görevlileri bir bakıma padişahın hizmetlisi konumundaydı. Ayrıca ulema hizbi ondokuzuncu yüzyıldan itibaren siyasi rejimin bir ocağı olmaktan çıkmaya başlamış ve yüzyılın sonlarına doğru yalnızca öbür dünyanın işleriyle ilgilenen *sarıklı din adamları* derekesine düşmüştü. Böylelikle toplumdan kopuk egemenlik mücadelesi esasen ordu ile padişah arasında gerçekleşecekti.

Nitekim M. Kemal’in başını çektiği anti-demokratik burjuva önderliğin dine ve laikliğe bakış açısını belirleyen de bu ezilen sınıflardan uzak iktidar çekişmesi oldu. Eski toplumun barutunu tüketmiş olmasının ilk önce padişahı gözden düşürmesi sonucu eli rahatlayan M. Kemal, böylelikle esas hedef olarak “din”i karşısına almıştı. Zira milliyetçi M. Kemal hareketi açısından Saltanat-Hilafet demek, her şeyden önce ve öte, İstanbul ve Ankara arasında bölüşülen ikili iktidar demektir ve monolitik bir iktidar yanlısı olan M. Kemal’in buna zerre tahammülü yoktu. Nitekim İstanbul’daki devlet ricali de aynı nedenle “dinsiz Kemal” hareketine karşı din kozuna sarılmıştı.

Bundan ötürü dine karşı takınılan tutumu ve uygulamaya konacak laiklik politikasını belirleyen, kitlelerin somut maddi ihtiyaçları ve bunun “manevi-uhrevi” yansımaları değil, egemen olmaya çalışanlar arasındaki kısır burjuva çekişme olmuştur. Mücadele hepimizin bildiği bir şekilde noktalanmış, böylelikle dinin ve “laikliğin” kaderi egemen hale gelen Kemalist hareketin manevralarına –kendi grubu içinde de eski din anlayışından yana kesimlerin olmasından ötürü, karmaşık manevralara– bırakılmıştır. Egemen olacak kadar basirete sahip M. Kemal, hem din inancı iliklerine kadar işlemiş halkın parlamasından korktuğundan hem de elinde bu kozu bulundurma ihtiyacından, dine yeni bir biçim kazandırmıştır.

İşte bu yüzden “laiklik” hiç de öyle din ve devlet işlerinin ayrılması, hele hele toplumdaki dinî önyargıların tümünden tasfiye edilmesi şeklinde ilerlememiştir. Kitlelerin mücadelenin içine çekilmediği, aksine kasıtlı olarak dışarıda bırakıldığı koşullar altında yine bir kavram, bir olgu alınıp Türkleştirilmiştir. Fakat Fransa’dan alınan bu uygulama aynı dönemde (proleter devrimleri çağında) başka ülkelerde de bu içeriğini kaybetmişti. Dolayısıyla bahsedilen yalnızca bir coğrafya sorunu değildir. Ayrıca laiklik tam da kitlelerin maddi ihtiyacını karşılaması anlamında gerçek bir işlev görmediğinden, bu sorun hiçbir zaman dinmeyecek bir kanayan yara konumunda devam edegelmiştir. Kangren boyutuna gelmiş bu ikilem on yıllardır tarihsel materyalist bir yöntemle ele alınmadığından iki kabul edilmez uca savrulan yaklaşımlara konu olmaktadır. Taraflardan birisi, Batı derken bizim baktığımız yönün tam karşısını kasteden “Batı” müptelası, sözde aydınlanmacı “laikler”; diğeri ise “softalardır”. Fakat bunlardan ikisi de devrimci ya da ilerici bir yöne sahip değildir.

Bu yüzden laiklik Türkiye’de dönen tartışmalar içinde, bu sınıfsal niteliğini daha baştan yitirmiş, burjuva kamp içindeki kısır hizip çatışmalarının bir ürünü olarak var olmuştur. Farklı koşullar altında ve artık farklı bir kimliğe sahip bir sınıf tarafından gerçekleştirilen laiklik uygulamaları haliyle farklı sonuçlar doğurmuştur. Örneğin 1789 Fransa’sında devrimci-demokratik bir içeriğe sahip olan laiklik şiarı, kapitalizmin çürüme çağında nitelik dönüşümüne uğramıştır. Bu durum yalnızca Türkiye’de değil, diğer pek çok ülkede de benzer bir mahiyete sahiptir. Geçmiş toplumun din anlayışıyla maddi çıkarları gereği hesaplaşan burjuvazi, iktidar olduktan sonra dini kendi çıkarlarına uygun olarak şekillendirmiş ve artık ikisi de kendi elinde olan bu iki kurumun (devlet ve din) ilişkilerini yeni bir tarzda düzenlemiştir.

Burjuvazinin “Laikliği”:

Laikliğin Başörtüsü Sorununa İndirgenmesi

Türkiye’de bu durumun tipik bir örneğini görüyoruz. Laiklik tartışmaları hem evrensel nedenlerle hem de yerel nedenlerle burjuvazinin kendi içindeki çatışmalarla alakalı birkaç maddeye indirgenmiştir. Bu suretle laikliğin din ve devlet işlerinin birbirinden *tamamen* ayrı tutulmasını ifade ettiği gizlenmiştir. Bu noktada en çok gündeme gelen konulardan biri başörtüsü (ya da “türban”) tartışmalarıdır. Devrimci

solun bu ve benzeri konulardaki tutumu uzunca bir süre yasakçı zihniyetin arkasına takılmak olmuşken, bugün gelinen noktada neyse ki bu tutuma (sol hareketin içindeki utangaç Kemalistler haricinde) çok rağbet gösterilmediğini söyleyebiliyoruz. Fakat yine de somut talepler ve taktikler açısından bir kafa karışıklığı olduğunu görmek gerekiyor.

Aslında burjuva kamplar arasındaki bir tartışma olan bu konuya girmeden önce, bir hususun altını özellikle çizmek gerekiyor. “Laiklik elden gidiyor”, “şariat geliyor” yaygaraları aslında zımni bir kabulden hareket etmektedir: Kemalist modernleşme, yani Türkiye’nin burjuva ulus-devletleşme projesi toplumsal anlamda bir fiyaskodur. Seksen küsur yıldır ellerinde mutlak bir güç bulundurmalarına karşın, hâlâ bu teraneleri dillendiriyor olmaları, aslında toplum nezdinde bu baskıcı, anti-demokratik, inkârcı burjuva ilerleme projesine direnildiğini üstü kapalı bir şekilde kabul etmek anlamına geliyor. Öyle ya seksen yıllık bir mutlak iktidarın ardından bile, bu muhteşem ideoloji, bu eşi bulunmaz kültür olayı toplumun iliklerine işleyememiştir. İki adımda bir karşımıza çıkan Atatürk heykelleri, büstleri, her duvara zorla astırılan portreleri, dilbilim tarihine yeni bir yaklaşım olarak alınması gereken her okula “Atatürk” adı koyma uygulamaları, burjuva eğitimi, işkenceler, baskılar, hiçbiri çare olmamıştır. Bu halk kadir kıymet bilmez! Stalinistler ile Kemalistler bu noktada da birleşmektedir. Öyle ya “Sovyetler” Birliği’ndeki işçi sınıfı da “güzelim” sosyalizme sahip çıkmayıp nankörlük etmedi mi?! Kitlelere güvenmeyen, ikameci-bürokratik anlayışların hepsinin vardığı nokta budur. Bu anlamda Kemalizm Türkiye’de tersten de olsa haklılığını “ispat” etmiştir: Halka güven olmaz!

Fakat diğer yandan, Kemalist tepeden inme modernizmin reddedilmesi İslâmcıların haklı çıktıkları anlamına da gelmiyor. Bu red hiçbir şekilde aşırı İslâmcı motiflerle bezenen, eskiyi özleyen ve dolayısıyla Kemalizmden kaçıp dine sarılarak ifadesini bulmuş bir muhalefet değildir. İslâmî öğelerin bugün toplumda bu denli ön plana çıkıyor olmasının arkasında da, paradoks gibi gözükse de, bizatihi Kemalist ideolojinin baş temsilcileri vardır. Her yönüyle köşeye sıkışmış bir egemen sınıfın son çare olarak başvurduğu 12 Eylül darbesinin temsilcileri de toplumdaki devrimci huzursuzluğa karşı yine son çare olarak “İslâm” a sarılmışlardır. Bunu ordunun başındakiler bizzat ve defalarca dile getirmişlerdir: 12 Eylül darbesi sonrasında toplumdaki sınıfsal militanlığı bastırmak adına din kozuna başvurulmuş, Kemalizmle din harmanlanmış, her türlü baskı’nın da yardımıyla buna uygun bir toplum yaratılmıştır. Öyle ki cuntacı faşistler, bu dinî şırınga konusunda “kantarın topuzunun fazla bile kaçtığını” dile getirmekten çekinmemişlerdir. Sonrasında Kürt hareketine karşı devlet eliyle Hizbullah militanları kullanılmış, dini azınlıklar hedef gösterilmiş, milliyetçilik millet-ümme çizgisiyle daha da kaynaşmıştır. Yarınından emin olmayan bir sınıfın dar pragmatist hamleleri, daha darbenin üzerinden yirmi yıl geçmeden, kendisini yine kendi yarattığı umacıya saldırmak zorunda bırakmıştır: 1997’de devletin zirvesi başlıca tehdidin “şariat” olduğunu resmi kayıtlara geçmiştir, hani bir zamanlar (12 Eylül’le beraber) devlet radyo ve televizyonlarından öve öve bitirilemeyen şu “şariat”.^[7]

Konuya dönecek olursak, başörtüsü konusunda devletten icazetli “solcu”ların, statükonun devamını sağlama mücadelelerindeki destek arayışlarında en fazla dillendirdikleri söylemlerden biri de solun laikliği (ve dolayısıyla devlet kurumlarında başörtüsünün yasaklanmasını) savunmasının boynunun borcu olduğudur. Soyut bir “ilerici-gerici” kutuplaşması üzerinden oluşturulan bu görüş, devrimci siyasetle henüz tanışmamış ya da yeni yeni tanışan genç kesimlerin gözünde bir anlam ifade ediyor. En yoğun haliyle CHP’de cisimleşen devlet solculuğunun gerçek niteliği, bu kesimlerde, örgütsüzlükten ötürü, henüz tam olarak anlaşılamamıştır. Bunu elbette yanıtlamak gerekiyor.

Kendisini “sol” sosa bulayan gerici-devletçi Kemalistler, işçi sınıfını ve devrimcileri arkasına takmak adına tarihe göndermede bulunuyor, “iyi de, *sol* her zaman laikliği savunmuştur” diyorlar. Bu görüşün “sol” gibi muğlak bir ifadenin (nasıl bir sol? Dahası kimin solu, burjuvazinin mi proletaryanın mı? Düzenin solu mu devrimci sol mu?) arkasına saklandığını, işçi sınıfının hakları bir bir gasp edilirken ses çıkarmayıp “solculuğun” yalnızca ne idüğü belirsiz bir laiklik savunusuna indirgendiğini bir kenara bıraksak bile, bu iddia güncel bir içerikten yoksundur. Dahası devrimci Marksistlerin yeni karşılaştığı bir tuzak da değildir.

İşçi sınıfı hareketini bölmek için her daim manevralara başvuran ve bu amaçla hareketin içine türlü türlü ajanlarını sokan burjuvazi yalnızca bu topraklarda değil, dünyanın diğer yerlerinde de (farklı çizgilerde gelişse bile) benzer politikalar uygulamıştır. Bu onun evrensel bir sınıf olduğunun göstergesidir.

Dünya burjuvazisinin krize girdiği ve işçi sınıfının gerek ekonomik gerekse de siyasi anlamda örgütlülüğünün çok ileri düzeyde olduğu Birinci Dünya Savaşı sonrasında, burjuvazinin hareketin içindeki temsilcileri (reformistler, sosyal-yurtseverler vs.) zihinleri bulandırmak, hareketin devrimci enerjisini düzen içi bir alana kanalize etmek adına girişimlerde bulunuyorlardı. Ve burjuvazinin o dönemdeki en sinsi temsilcileri olan Radikaller (ya da Radikal sosyalistler) tam da bugün CHP’nin ve diğer milliyetçi solcuların dillerine doladıkları sözleri tekrarlıyorlardı. TC’nin kendi laikliğini uygulamaya soktuğu aynı dönemde, zevahiri kurtarmak için devrimci dönemlere gönderme yaparak kendisini kutsamaya çalışan “Radikaller”, Fransız Devrimi’nin en ileri kesimi olan Jakobenlerin ruhunu tümüyle özümlediklerini söylüyorlardı; tıpkı bugünkü kafadarları gibi, onların da Jakobenlik derken anladıkları devrimin emekçi kesimlerden yana daha da ilerletilmesi, silah elde kazanımların savunulması değil, salt yukarıdan hamleler, laiklik yandaşlığı ve yurtseverlikti. Troçki de haklı olarak bu saldırılara karşı çıkıyordu. Altı çizili sözler Türkiye’deki “laik” kanadı ne kadar da çağrıştırıyor: “[Radikaller’in başı] *Herriot felsefeye olduğu gibi tarihe de aynı şekilde yaklaşıyor: Tarihten dersler çıkarmak yerine, vicdanını rahatlatacak şeyler arıyor. ... Oysa tutarlı laiklik (anti-klerikalizm) militan bir öğreti olma özelliğini çoktan yitirmiştir; bu iş laik Cumhuriyet ile Katolik Kilisesi arasında barışçıl bir işbirliğine indirgenmiştir.*”^[8]

Bu nedenle laiklik burjuva düzende tarihsel önemini yitirdiği gibi, sol hareketi bölmek için koz olarak kullanılması da yeni değildir. Devrimci fikirler burjuvazinin bu “yemleri”yle savaşa savaşa bugüne uzanmıştır.

Yelpazenin diğer ucundaysa, özellikle de 11 Eylül saldırılarından sonra ortaya çıkan İslâmcılarla yakınlaşma ve bunlara kayıtsız destek politikası vardır. Bu yaklaşım İslâmî ve Müslümanları doğrudan hedef haline getiren uluslararası burjuvazinin ırkçı politikalarına tepkinin bir yansıması olarak sol liberallerin geliştirdiği bir “katkıdır”. Kendine özgü bir siyaseti olmayan ve varlığını bir şeylere karşı olmak üzerinden şekillendiren bu küçük burjuva anlayış, Marksizmin güya eskimiş olan “din halkın afyonudur” tespitini kendi çapında güncelleştirmiştir. Bu görüşe göre, sonu gelmeyen yeni dinamiklerden biri de “mağdur” Müslümanlar ya da İslâmcılardır. Avrupa’da ve ABD’de kendisini Marksizm ya da sosyalizm yağına bulayan liberallerin bu “yeni” teorisinin yansımaları olarak, İslâmcılar konusunda, Marksizm gibi kitlelerin verili durumunu görmezden gelmeyen (!) “açılımlar” getirilmektedir.^[9] Bu anlayışla, mücadelenin yükseldiği her dönemde işçi sınıfı ve devrimcilere karşı saldırılara girişen dincilere güven aşılarmakta, değişmemiz, saplandığımız “eski” görüşlerden kurtulmamız gerektiği vaaz edilmektedir. Somut siyasetten uzak bu aydın saçmalıkları, Kemalist yasakçı zihniyete karşı çıkacağım diye başka bir kabul edilemez uca savrulmaktadır.

Devletçi zihniyetin laiklik paravanının arkasına saklanarak dillendirdiği başlıca iddialardan biri devlet kurumlarındaki başörtüsü yasağının kaldırılmasıyla dincilerin (yani anti-demokratların) devlette örgütlenecekleri ve kadrolaşacaklarıdır. Buna göre, devletin sahibi ve kurucu ideolojisinin bekçisi Kemalistler kendi devletlerine sahip çıkamadıklarını, düşüncelerini topluma hiçbir şekilde benimsetemediklerini ve dahası toplumun içinde devleti ele geçirecek kadar güce sahip bir Atatürk-Kemalizm karşıtlığı olduğunu kabul etmiş oluyorlar. Öyle ya, Doğu ile Batı’nın sözümona harikulade bir sentezi olan, *bu toprakların evlâdı* “Atatürk ilkeleri” topluma kök salmakta o denli başarısız olmuştur ki önündeki yasaklar bir kaldırılrsa devlet kurumlarına hemen hücum edebilecek bir kitle ya da çoğunluk hazır kıta beklemektedir. Yıllarca işçi sınıfının gerek demokratik gerekse de devrimci mücadelesinin önünde yasaklarla ve baskılarla durmaya çalışan TC ve onun “sivil” savunucuları, bu kez “solcuyum” diye bağırarak bu zihniyetin mağdurlarından biri olan işçi sınıfı ve devrimcilerden medet ummaktadır.

Burada birkaç husus gözden kaçmaktadır. Öncelikle akla gelen soru, “dinciler”in devlette kadrolaşmalarının işçi sınıfı ve devrimciler açısından nasıl bir tehlike arz ettiğidir. Başörtüsünün yasaklı olduğu kurumlar (üniversiteler, okullar, adli kurumlar, ordu, cumhurbaşkanlığı makamı vs.) en baştan beri Kemalistlerin tekelinde olmuştur ve deyim yerindeyse Kemalistlerin kaleleridir. Özellikle üniversitelerde yıllardır anti-demokratik uygulamaların savunuculuğunu yapan, en ufak nedenden ötürü öğrencilere soruşturma açan, “ideolojik halay” gibi eşi benzeri bulunmaz gerekçelerle öğrencileri okuldan uzaklaştıran ya da atan, üniversite içinde faşizan bir kışla sistemini yerleştiren bizzat yeminli Kemalist kadrolardır. Keza her zaman düzenin bekçiliğini yapmış olan ve

bugün de askeri-sivil bürokrasinin en önemli mevzilerinden biri olan adlî kurumlar ve cumhurbaşkanlığı makamı için de benzer bir tespitte bulunulabilir.

Bu nedenle ikisi de sosyalizm düşmanlığında birbiriyle yarışan kesimlerden birini diğeri hilafına desteklemek kabul edilemez. Dincilerin kadrolaşmasını istememe şeklindeki haklı talep, Kemalist kadroların yuvalandıkları yerlerde bırakılmalarına ses çıkarmamaya varan bir siyasetle gölgelenmemelidir. Unutulmamalıdır ki bugün bunların önemli bir kesimi ya da örgütlü kısmı faşistlerle işbirliği içinde devrimcilere saldırmakta, faşistlikte onlarla yarışmaktadır. Oysa İslâmcıların *bugün için* faşistler kadar somut bir tehlike oluşturmadığını görüyoruz. Gerek örgütlü gerekse de örgütsüz kesimlerinin sosyalistlere ve devrimcilere çoğunlukla büyük bir nefret besledikleri, bu nedenle fırsat kolladıkları bilinmekle beraber, mesele şu ki, *bugün saldırmıyorlar*. Elbette girip örgütlenmelerini istemeyiz, tıpkı Kemalistleri istemediğimiz gibi. Fakat buna yalnızca kendi örgütlü gücümüz oranında karşı durabiliriz, bugün karşı duramadığımız için burjuva kamplardan bir diğerine yedeklenerek değil.

İşçi sınıfı ve devrimciler elbette stratejisini yalnızca karşı tarafın hamlelerine göre belirlemez, saldırmak için illa fizikî olarak saldırıya maruz kalmayı beklemez, ama güçler dengesini atlayarak işçi sınıfının örgütlü mücadelesine aykırı maceralar peşinde koşmayacağı da muhakkaktır. Devrimci hareket bugün onlar saldırmadığı ya da saldırmadıkça değil; henüz bu şekilde kazanamayacağı, saldırıların arkasını getiremeyeceği, bu güçten yoksun olduğu için ve dolayısıyla kendi örgütlenme faaliyeti zarar göreceği için bu tür bir saldırıya girişmez. Yoksa elbette *işçi sınıfının ezeli düşmanlarının* örgütlenmesine gücümüz yettiğince izin vermemeliyiz. Fakat tanımı bu şekilde yaptığımızda bu grubun içine yalnızca İslâmcıların ve faşistlerin değil, demokrat burjuvazinin de girdiği açıktır. Neticede demokrasiyle dincisiyle faşistiyle liberaliyle, hepsi kapitalist düzenin devamı için savaşıyor ve bu düzene karşı duran kesimlere düşmanlıkla yanıp tutuşan aynı bütünün parçalarıdır.

Dolayısıyla faşistlerle kurulan benzetme yanlış ya da en hafif tabirle eksiktir. Evet, bunların içinde belirli kesimlerin faşizan, faşist eğilimleri var. Sivas katliamıyla, kontrgerilla faaliyetleriyle canımızı yaktıklarını, yarın fırsat bulduklarında yine tepemize bineceklerini asla unutmamalıyız. Ama her grubu aynı kategori içine tıkıştırarak siyaset yapılamayacağı da açıktır.

Bu nedenle burjuvazinin siyasi temsilcilerinin ve kapitalist sömürü düzeninin savunucularının şu ya da bu kesimi için değil, bir bütün olarak hepsi için söyleyebileceğimiz şeyi yalnız bir kesimi için söylemek tutarsızlık olduğu gibi bir aldatmacadır da. Burjuvazinin bu işlerini sürekli yürütecek kesimleri vardır, o kesime karşı fiziki mücadelemizi elbette veririz, vermek de zorundayız, ama bütün kesimlerine karşı böylesi bir mücadeleyi, tam da bu denli yedeğimiz olmadığı için veremeyiz. Fakat bu demek değildir ki hareketin bugünkü güçsüzlüğü taraflardan birine destek verilmesine ya da güven aşılmasına dönüşmelidir. Asla! Yapılması gereken demokrasiyle faşistiyle dincisiyle "laik"iyle burjuvaziye bütünsel bir karşı duruş sergilemek ve siyasi mücadele vermektir.

Tartışmada gözden kaçan ikinci husus, başörtüsü yasağının belirli devlet kurumlarıyla sınırlı olduğu ve tam da bu nedenle devlet konusunda net bir tutum takınmadan ele alınamayacak olmasıdır. Zira aslında tartışma yalnızca devlet kurumlarında başörtüsünün takılıp takılmaması meselesi olduğundan, devletin komünistler açısından niteliğini atlayarak bu yasağın konusuna yaklaşmak mümkün değildir.

Devlet, toplumda üretim araçlarını elinde bulunduran niceliksel olarak azınlıkta olan sınıfın çoğunluk üzerindeki siyasi zor aygıtıdır. Sınıf mücadelesinin yükseldiği dönemlerde toplumdaki her şey gibi kökünden sarsılıp sınıfsal niteliği ya da biçimi bakımından farklılıklar gösterse de, olağan dönemlerde devlet burjuvazinin devletidir. İşin doğası gereği devlet birtakım ek görevlere (kamu işleri, ekonomik görevler) sahip olabilir, fakat devleti devlet yapan bir baskı aracı olması, bir sınıfın diğer sınıf üzerindeki egemenlik aygıtı olmasıdır. Devlet kamu işlerini yerine getirmediğinde devlet olmaktan çıkmaz. Oysa siyasi tahakküm görevi görmeyen bir devlet düşünmek mümkün değildir. Bu anlamda devlet, Engels'in sözleriyle, "silahlı insanlar topluluğudur", yani ordudur, polistir, jandarmadır, hapishanelerdir, mahkemelerdir.

Marksistler açısından bu gerçek her zaman açık olmasına karşın, yirminci yüzyıla damgasını vuran ve ideolojik açıdan müthiş bir tahribata yol açan Stalinizmin "devletli sosyalizm" anlayışı bunu unutturmuştur. Üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin kaldırıldığı ve kapitalist üretim ilişkilerinin tasfiye edildiği Bolşevik Devrimi'yle kurulan işçi devleti, Lenin'in ölümünden sonra başlayan karşıdevrim süreciyle, İkinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde ortadan kalkmış, geriye kolektif bir sınıf olan bürokrasinin devlet mülkiyeti üzerinde yükselen baskıcı sistemi kalmıştır. Kendisini Leninizmin devamı olarak gösteren Stalinist ideoloji, işçi sınıfının *yalnızca geçici bir süreliğine* (sınıflı toplumdaki sınıfsız topluma geçiş döneminde) ihtiyaç duyduğu devleti başlı başına bir amaç haline getirmiş ve sınıfların ortadan kalktığı, ama kültürel olarak hâlâ eski toplumun izlerini taşıyan sosyalizmde ve hattâ bu çelişkilerin kalktığı komünist toplumda bile devletin var olacağını savunmuştur.

Üretim araçları üzerinde kalıtsal (babadan oğla geçen) mülkiyete sahip olmadığından, varlığını devlet iktidarının kolektif sahipliğine borçlu olduğunu bilen Stalinist bürokrasi, devleti baş tacı etmiş ve sınıfsız toplumda da devletin var olacağını vaaz ederek hem sosyalizm hem de devlet konusundaki Marksist fikirleri doğrudan doğruya çarpıtmıştır. Dünyanın üçte birine yakın bir alanına yayılan bu diktatörlük ve onun sureti rejimler ("Doğu Bloğu" ülkeleri), dünya siyaset arenasındaki rekabette yanına müttefik arayışı içerisinde, benzer temellerde olmasa bile devlet mülkiyetinin ağır bastığı ülkeleri de "sosyalizm" diye vaftiz etmiş, devletleştirme yönünde atılan adımları, hangi sınıfın iktidarı altında olduğuna bakmadan, gözü kapalı savunmuştur. Avrupa'nın piyasa temelli ekonomik formasyonuna, Stalinizmin tepeden inmece, bürokratik planlı ekonomileri denk düşmüştür. Sömürgelerin ortadan kalktığı İkinci Dünya Savaşı sonrasında ulus-devletleşme adımı atan Asya ve Afrika'daki eski sömürge ülkeleri, hem burjuva devrimlerin ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından bu yana girdiği genel çizgiyle örtüştüğünden hem de mücadelenin kendisi Avrupa devletlerine karşı

verildiğinden Stalinist diktatörlüklere yanaşmışlardır. Sonuç: İşçi sınıfının ne nicel ne de nitel anlamda çoğunluğu oluşturduğu ülkelerde sosyalizmin ânında ilanı (“şipşak sosyalizm”), ideolojik düzeydeyse devlet konusunda tam bir kafa karışıklığı olmuştur.

Buna devletin zaten “baba” olarak görüldüğü bir tarihsel geçmişi bulunan Türkiye’de Kemalist “solculuğun” çarpıtmalarını da eklersek, mevcut kafa karışıklığını ve devlet meftunluğunu anlamak kolaylaşır. Burjuvazi kendi sınıfsal çıkarları gereği, devletin bir hakem ve adil bir hâkim olduğu görüşünü topluma belletmeye çalışırken; bu düzeni değiştirme iddiasında olan Stalinist ideoloji de devleti karşı çıkmamız gereken bir şey değil, yarın bir “devrim” olduğunda alıp aynen, (hattâ SSCB örneğini akla getirirsek) daha da yetkinleştirerek, yani topluma karşı baskıcı, anti-demokratik yönlerini daha da öne çıkararak kullanılacak bir aygıt olarak görmektedir. Devrimin işçi sınıfını değil, kendilerini iktidara taşıyacağını düşünen bu zihniyetin savunduğu sosyalizm anlayışı, bu devlet iktidarı dümeninin mevcut kişilerden alınıp, daha “iyi niyetli” ve “devrimci” kişilerin eline verilmesini ifade ettiğinden, devletin bugünden korunmaya başlanması ve “o gün” işe yarayacak kimi özelliklerinin bugünden geliştirilmesine karşı çıkılmaması gerekmektedir. Bu anlayış elbette devletin sınıfsal niteliğini gözlerden saklamak isteyen burjuvazinin elini güçlendirmektedir.

Oysa devletin bu sınıfsal (burjuva) niteliği ve tam da başka bir sınıfın yönetmesi için tasarlanmış olduğu ve dolayısıyla işçi sınıfının kendi iktidarını bu aygıtı alıp aynen kullanarak değil, parçalayıp yerine kendi ihtiyaçlarına uygun bir devlet –aşağıdan yukarıya örgütlenmiş, çoğunluğun sahip olduğu merkezîyetçi bir yarı-devlet– koyması gerektiği bir kez ifade edildiğinde; aslında, sokakta ve diğer yerlerde başörtüsü yasak değilken “âli” devlet kurumlarında yasak olmasının işçi sınıfı açısından neden başlı başına bir tartışma konusu olmaması gerektiği anlaşılır. Burjuvazi içindeki farklı kesimler, devlet iktidarı üzerindeki denetimlerini korumak adına verdikleri çatışmada işçi sınıfı ve emekçilerden takviye kuvvet aramaktadır. Oysa sokakta, evde, kamuya açık yerlerde, işyerlerinde vs. başörtüsü takmanın niye laikliğe aykırı siyasi bir simge olarak görülüp yasaklanmasının gerekmediği(!) bu açıdan olaya yaklaşıldığında bir muamma olarak kalmaktadır. Tutarlı olmak adına (ki demokratik haklar bir kez kısıtlanınca bunun nereye kadar gidebileceğini hepimiz biliyoruz) bunun kökeninin kurutulması, yani devlet-dışı alanlara kadar inilip yasaklanması gerekir. Mesela iki yüzyıl önce devrimci Fransız laiklerinin laiklikten anladıkları buydu.

Bu nedenle “gerici olmayan” Kemalistlerin aksine “gerici olan” dincilerin devlette örgütlenecekleri tehlikesine karşı, hiç eğip bükmeden, örgütlenme ve siyaset yapma hakkını savunmalıyız. Başörtülülerin siyasi mücadele verme hakkına karşı çıkıyor muyuz? Hayır! Peki, bunu yapmakla dine ve dini kurumlara bağlılık göstermiş oluyor muyuz? Yine hayır! Aksine toplumdaki en önemli demokratik hakkı savunmanın yanı sıra onların ideolojilerine karşı olduğumuzu da belirtiyoruz. Bunu yapmakla her şeyden önce devlete karşı verilen mücadeleyi desteklemiş oluyoruz ki bu aslında, gerekli değişiklikler yapıldığında, karşıdevrimci bir ideolojiye sahip olduklarını (ne zaman?) bildiğimiz Stalinistlere, Maoculara karşı yaklaşımımızdan farksızdır.

Din ve devlet işlerini ayırdığı iddiasındaki bu başı sonu olmayan görüş toptan çürüktür. Sözüm ona hep laik olmuş hep de laik kalacak olan TC devletinin denetimi altında, artık bu nasıl bir laiklikse, devlet eliyle açılan ve resmi eğitim sisteminin bir parçası olan din okulları (sözde “imam-hatipler”) vardır; bilimsel eğitim verilmesi gereken okullarda din eğitimi zorunlu tutulmaktadır; devlet kendi üniversitelerinde *dünya işlerinin dini ilkelerle nasıl çekip çevrileceğini, çekip çevrilmesi gerektiğini* sistemli bir şekilde veren bir dinin ilkelerini (“şartlarını”) öğrettiği ilahiyat bölümleri kurmuştur; devletin verdiği nüfus cüzdanında din hanesi vardır (dönen tek –ve ikiyüzlüce– tartışma bu hane nin kaldırılması değil, isteyenin boş bırakması, yani alenen fişlenmesi üzerinedir); devletin en masraflı kurumlarından biri Diyanet İşleri Başkanlığıdır; devlet eliyle dini amaçlarla resmi tatiller ilan edilmektedir. Bu nedenle mesele ne bir tarafın dinsiz olup dine karşı çıkması ne de diğer tarafın dini siyasallaştırması –dinin kendisi zaten siyasaldır, kaldı ki burjuvazinin elinde– meselesidir. Mesele burjuvazi içindeki farklı kesimlerin arasında dönen dar hizip çekişmesidir.

Genel anlamda bir mağduriyetin olmadığını koyduktan sonra, şunu da söylemek gerekir: Bugün siyasetimizi “Başörtüsü yasağı kaldırılсын!” sloganı üzerinden geliştirmemeliyiz. Birçok başörtülü gencin eğitim hakkından mahrum kaldığı ya da başka türbanlıların benzer haksızlıklara maruz kaldıkları doğrudur. Fakat bu slogan dini vurguları daha da belirginleştirerek siyaset yapan burjuva kesimlerin ekmeğine yağ süreceği gibi, kadınların başörtüsü takmasını savunmanın gerekip gerekmediği konusunda da yanılısamalar uyandıracaktır. İşçi sınıfı devrimcilerinin bu konuda söyleyecekleri söz net olmalıdır: Mesele başörtüsünün takılıp takılmaması değil, yirmibirinci yüzyılın başında, bilim ve bilginin bu denli ilerlediği, birkaç yüzyıl önce insan muhayyilesine dahi sığmayan atılımların gerçekleştiği bir dönemde bir kadının neden saçlarını örtme ihtiyacı duyduğu, neden başörtüsü takmadığında kendisini rahatsız hissettiğidir. Bugün önemli sayıda kadın hâlâ saçını örtme ihtiyacını hissetmekte ya da bunun bir zorunluluk olduğunu düşünmektedir, hem de erkekler için neredeyse her şey serbestken. Öyle ya, neden erkeklerin değil de kadınların saç? Fakat buradaki cinsiyet ayrımcılığından ziyade sınıfsal-kökensel nedenine inmek daha yararlı olacaktır.

İçinde yaşadığımız toplumda önemli sayıda kadının varlığı, var oluş biçimi, yani tarihsel-toplumsal oluşumu içsel nedenlerle, ya da daha doğru bir ifadeyle, içsel zorunluluklarla saçını açmasını engellemektedir. Bireyin içinde yaşadığı koşullardan beslenerek gelişen bu iç mekanizmalar, onu nedenlerini bulamadığı ve mantıksal olarak açıklayamadığı adımlar atmaya itmektedir. Kendi yaşadığı dünyayı, en başta da kendisini var etme şeklini anlayamayan birey (“Neden ürettiklerimin bir kısmına bile sahip değilim? Neden nesnel olarak böylesine bir bolluk varken milyarlarca yoksul var? Makineler boş dururken, bunca eğitim gördükten sonra neden bu işteyim ya da işsizim?” vs.) bunun nedenlerini bulabileceği en kısa yola sarılmakta, çözümsüzlüğünü başka bir varlıkta “çözüm”e kavuşturmaktadır. Bu anlayışın beraberinde getirdiği pasiflik, korku, yılgınlık, çaresizlik, itaat gibi duygular elbette egemen sınıf tarafından sonuna kadar istismar edilebilecek bir kaynak görevi görmektedir. Bu nedenle burjuvazinin ya da

tarihteki egemen sınıfların yalnızca bir kesimi için değil, *tüm egemenler için din bir istismar, baskı aracıdır*. Din insanların çoğunluğu için manevi alana ait bir şeyken, egemen güçler için toplumu hizaya getirmekte kullanılan, topluma onun halledemeyeceği, anlayamayacağı, aklının ermeyeceği işler olduğunu, bu tür konularda büyüklerine güvenmesi gerektiğini aşlayan bir afyondur. Egemen sınıfın içinde elbette belirli kesimler bu vurguyu daha fazla öne çıkarmaktadır, ama bugünkü somut ihtiyaçları bakımından, ortaçağ ve öncesindeki din anlayışıyla yan yana yürüyen bilgisizlik bugün için uygun kaçmadığından, din somut koşullara göre şekillendirilmektedir. Ama değinildiği üzere, bahsi geçen özelliklerinden ötürü burjuvazinin bütün kesimleri açısından din vazgeçilmez bir araçtır. Sözüm ona bu baskıya karşı çıkan, kadının hak ettiği yere gelmesini savunan –salt başörtüsünü çıkartarak(?!)– “laik” kesim de buna dâhildir.

Burjuvazi dinin işlevleri tartışmasını gündeme bile getirmemekte, dini inancın beslediği toplumsal koşulları saklamaktadır. Zira bu kesimleri var eden, refah ve zenginlik içinde yaşamalarını sağlayan koşullar tam da kitleleri uyuşturmaya hizmet etmektedir. Bu nedenle burjuvazi sorunu çok fazla kaşımadan yasaklama yoluna gitmekte, tartışmayı da bu eksende döndürmektedir. Yani tarihsel-toplumsal oluşumu saçını açmaya izin vermeyen bir başörtülü genci, yasakçı bir zihniyetle, başını açmaya zorlamaktadır. Hâlbuki sorun kafanın dışından çok içiyle ilgilidir, yani insanların bilinç seviyesiyle ilgilidir ki bu da insanın toplumsal varlığı tarafından koşullandırılır. Maddi koşullar, kişinin yaşam tarzı, gereklilikleri ve ihtiyaçları ve son tahlilde kendisini yeniden-üretim tarzı, yani toplumun kendisini yarına nasıl sağlam çıkardığı (üretim ilişkileri) değişmediği müddetçe derin değişiklikler gerçekliğe dönüştürülemez. Zira bilincimiz varlığımızı değil, varlığımız bilincimizi belirler. Dinin bir *afyon* olduğu elbette aşikârdır. Ne var ki, bu ancak “gerçek dünyanın dinî yansıması, kaçınılmaz olarak, günlük yaşamın pratik ilişkilerinin insana, onun öteki insanlarla ve doğayla ilişkilerini tam anlamıyla anlaşılır ve akla uygun bir ilişki olmaktan öte bir şey sunmadığında, ancak o zaman yitip gider.”^[10] Doğanın ve insanın kendi başlarına var oldukları olgusu, yaşamlarının yalnızca varlığını değil, sürdürülmesini bile başkalarının inayetine borçlu olan insanlar için anlaşılır olamaz.

Bu nedenle Bolşevik-Leninistler türban-başörtüsü takma yasağına olduğu gibi, bunun özgürlük olarak savunulmasına, *erkekler serbestken kadınlara dayatılmasına da* karşı çıkarlar. Devrimci yaklaşımı liberal tutumlardan ayıran kalın çizgi budur. Rahat koltuklarında oturan, din sorununu “aşmış” aydınlar için dindar kitleler canlı öznel değil, üzerine yazıp çizilecek nesnelere. Bu nedenle onların dini önyargıları atabileceklerini tahayyül edemedikleri gibi istemezler de. Diyalektik materyalistler içinse değişmez bir gerçeklik yoktur, koşullar değişince düşünceler de inançlar da değişir. Dolayısıyla bu slogan dinin kitleler üzerindeki boyunduruğunu daha da sıkılaştırmak isteyen, dini eşitlik, adil düzen kisvesi altında kapitalist sömürüyü daha da artırma amacı güden kesimlerin sloganıdır, başörtüsünü de dinin boyunduruğunu da çıkartıp atmaya giden yolun gönüllü

birliktelikten ve dindarıyla dinsiziyle bir bütün olarak verilen sınıf mücadelesinden geçtiğini bilen komünistlerin değil.

Başörtüsü yasağı toplumdaki genel anti-demokratik uygulamaların, işçi sınıfı ve devrimcilere yönelik sürekli baskıların bir parçası, bir yan ürünüdür. Lenin bundan yüz yıl önce işçi sınıfının demokrasi mücadelesi vermeden sosyalist mücadele veremeyeceğini söylüyordu. “Günlük” mücadelelerin ateşinde pişmeden, kısa vadeli çıkarların peşinde mücadelenin tozunu yutmadan işçi sınıfı toplumu kökten dönüştürmeye girişemez. İşçi sınıfı en genel anlamda bütün demokratik kazanımların arkasındadır, zira demokratik haklar yararımızdır; bir defa, bu reformların hepsi dolaylı ya da dolaysız olarak dünya işçi sınıfının ve emekçilerinin verdiği mücadelelerin bir ürünüdür. Burjuvazinin feodalizme karşı iktidar olabilmek adına verdiği demokrasi mücadelesi kısa süreli olmuş, bunun ardından siyasi olarak gericileşen burjuvaziye karşı bayrağı işçi sınıfı devralmış ve daha ileriye taşımıştır. Yani demokrasi bayrağı da mücadelesi de bize aittir.

Burada devreye hemen başörtüsü sorununun devrimci mücadeleyi doğrudan ilgilendirmediği sorunu girmektedir. Fakat burada özeline genele yansımalarının olduğu atlanmaktadır. Başörtüsü yasağı ifade ve örgütlenme özgürlüğünün kısıtlanması neticesinde ya da bu uygulamaların bir parçası olarak vardır, söz konusu yasağa bu açıdan yaklaşmak gerekir. Proletaryanın ücretli kölelik düzenini değiştirmek için vereceği mücadelede belki de ekonomik kazanımlardan bile daha önemlisi ifade, örgütlenme ve basın özgürlüğü önündeki engellerin kaldırılmasıdır. İşçi-emekçilerin ve devrimcilerin yasal olarak örgütlenmelerinin tamamen yasak olduğu, tüm muhalif seslerin bastırıldığı bir rejim altında devrimci mücadele daha zordur, hattâ imkânsıza yakındır. Ekonomik kazanımlar kapitalist düzen devam ettiği sürece daha kısa vadeli olmasına karşın, demokratik hak ve kazanımlar (ifade, gösteri, örgütlenme, basın vs. özgürlüğü) yeni mücadelelerin de önünü açması bakımından daha önemli ve dayanıklıdır. Burjuvazi kendi düzeninin bir parçası olan (burjuva-) demokratik hakların bile arkasında durmaktan acizdir, bunu işçi sınıfının ve diğer emekçi kesimlerin sürekli mücadelesi ayakta tutacaktır.

Bu çerçevede başörtüsü yasağını demokratik haklara karşı yapılan saldırıların, üniversitedeki öğrencilerin ve çalışanların, devlet kurumlarında çalışan kamu emekçilerinin örgütlenme, siyaset yapma ve ifade özgürlüğünün önündeki engellerin kaldırılması mücadelesinin, 12 Eylül diktatörlüğünün kalıntısı YÖK’e karşı verilen mücadelenin bir ayağı olarak görmek, mücadeleyi bu temelde oluşturmak gerekir. Bu nedenle ortada yalnızca başörtüsü mağduriyeti yoktur. Bu sorunun genelliğini (anti-demokratik uygulamaların olduğunu) vurgulamayıp, yalnızca kendi dar çıkarlarını savunanlara kuyrukçuluk yapmak yerine, kendilerini mağdur olarak görenleri birlikte bu demokrasi mücadelesini vermeye çağırmalıyız. Genelle bağdaştırmayıp adını yalnızca din ve vicdan özgürlüğünün kısıtlanması olarak koymak yanlıştır. “Madem demokratik bir hak talep ediyorsun, o halde YÖK’e de, üniversitede solcu ve devrimci öğrencilere açılan soruşturmalara da, haklarını savunmak için mücadeleye giriştiği her defasında

Ankara'nın ceberut yüzünü gören kamu emekçilerinin örgütlenme ve temel hak ve özgürlükler mücadelesinin engellenmesine de karşı çık! Mücadelemizi ortaklaştıralım, yalnızca giyinme özgürlüğüne değil, diğer özgürlüklere ve haklara da sahip çıkalım! Bayrağımızda da ifade ve örgütlenme özgürlüğü yazsın!" Söylememiz gereken budur.

Bu yasağın kaldırılması mücadelesini vermemek, Kemalist burjuvaların oyununa gelip işçi sınıfını başka temellerde bölmek, sınıfın başını kapatan "muhafazakâr" kesimlerine de sırt dönmek anlamına gelir. Troçki'nin de dediği gibi, "Burjuva rejim altında, her türlü siyasal hakkın ve özgürlüğün bastırılması, başlangıçta kime yönelik olursa olsun, sonunda kaçınılmaz olarak işçi sınıfını, özellikle de onun en ileri unsurlarını vurur. Bu tarihsel bir yasadır. İşçi sınıfı dostunu düşmanını polisin telkinlerine göre değil, kendi yargılarına göre ayırmayı öğrenmek zorundadır."^[11] Nitekim Lenin de aynı hususu defalarca vurgulamıştır. Lenin'le bitirmekte fayda var:

İşçilere siyasal bakımdan ezildiklerini açıklamak yetmez. Bu baskının her somut örneği ele alınarak ajitasyon yürütülmelidir. Bu baskı toplumun çeşitli sınıflarını etkilediğine göre, hayatın ve faaliyetin en çeşitli alanlarında (meslek, genel yurttaşlık, özel hayat, aile, din, bilim vb.) tezahür ettiğine göre, *siyasal teşhiri bütün yönleriyle örgütlemeye girişmediğimiz* takdirde, işçilerin siyasal bilincini geliştirme görevimizi yerine getiremeyeceğimiz çok açık değil midir? [...]

Eğer işçiler, *hangi sınıfı etkiliyor olursa olsun*, zorbalık, baskı, zor ve suiistimalin *her türlü*süne karşı tepki gösterecek şekilde eğitilmezlerse ve dahası bunlara karşı, başka herhangi bir açıdan değil de, sosyal-demokrat [komünist] açıdan tepki gösterecek şekilde eğitilmezlerse, işçi sınıfının bilinci, gerçek bir siyasal bilinç olamaz. Eğer işçiler, diğer toplumsal sınıfların *her birini*, entelektüel, manevi ve siyasi yaşamlarının *bütün* belirtilerinde gözleyebilmek için somut ve her şeyden önce güncel siyasal olaylardan ve olgulardan yararlanmasını öğrenmezlerse; eğer materyalist tahlili ve materyalist değerlendirmeyi, nüfusun *bütün* sınıflarının, tabakalarının ve gruplarının yaşam ve faaliyetinin bütün yönlerine pratik olarak uygulamayı öğrenmezlerse, emekçi kitlelerin bilinci gerçek bir sınıf bilinci olamaz.^[12]

Tüm söylemini modernleşme ve muasır medeniyete ulaşma üzerinden oluşturan ve ekonomik, siyasal ve kültürel geri kalmışlığının ezikliğini Arap dünyasına ve kültürüne saldırarak kapatıp huzur bulmaya çalışan burjuvazinin kurucu ideolojisi sol ya da ilerici değil, bizzat statükocudur, burjuva düzenin daimi bekçisidir. Kemalistler "sol" ya da "laik" değil, gericilerin en sunturlularıdır.

Sonuç

Marksistler açısından kişinin dini inanca sahip olup olmaması kişisel bir sorundur. Herkes kendi dinini ya da inancını rahatça yaşayabilmelidir. Fakat bir insan inanmakta ve bunun gerekliliklerini yerini getirmekte özgür olduğu kadar, inanmamakta ve bunun gerekçelerini propaganda yapmakta da aynı derecede özgürdür. Burada sorun devletin dine karşı yaklaşımıdır.

Bizim laiklikten anladığımız burjuva Kemalistlerin kastettiği biçimde göstermelik bir ayrım değildir. Laiklik her şeyden önce devletin din işlerine karışmaması ve dolayısıyla kaynak aktarmamasıdır. İşçi sınıfının iktidarı altında din ve devlet işleri birbirinden tamamen ayrı olacak, dini kurumlar kendi cemaatlerinin gelirlerine terk edilecektir. Dahası bugün olduğu gibi din hiç tartışılmayan, her yönüyle daha baştan kabul (biat) edilmesi gereken bir tabu olmaktan çıkarılacaktır. Dindarların olduğu kadar dinsizlerin de görüşlerini propaganda etmelerinin önündeki engeller kaldırılacak, kişileri değerlendirirken bakılacak kıstas başının kapalı ya da bacağına açık olması değil, emek olacaktır. Arzın merkezine emeğin koyulması proletarya diktatörlüğünün alamet-i farikasıdır.

Laiklik, devletin ihtiyaçlarına göre kitlelere “münasip” dozlarda din şırına edilmesi değildir. Oysa TC'nin uyguladığı “laiklik” her zaman bu olmuştur. Bugün Diyanet personeli kaba bir hesapla 100 bine yaklaşmaktadır. Tahmin edilebileceği üzere, AKP hükümeti döneminde Diyanet İşleri'ne ayrılan kadro sayısı artırıldı, yeni cami projeleri gündeme getirildi. Oysa Türkiye'deki cami sayısı 80 bine yaklaşıyor. Tüm bunları toplama vurduğumuzda, Diyanet İşleri'ne ayrılan bütçenin geçen yıl 1,6 milyar YTL olduğunu görüyoruz ki bu rakam Ulaştırma, Enerji ve Bayındırlık bakanlıklarının, Sağlık ve Eğitim bakanlıklarının bütçesinin katbekat üzerindedir. Dahası Diyanet Vakfı Türkiye'deki önemli sermaye kuruluşlarından biridir.

Diğer yandan burjuvazinin vergilendirme sistemi bir yüzkarasıdır. Burjuvazi çaresiz kalan emekçileri insanlıkla bağdaşmayacak işlere sürüklemekte, onları dini de yardımına çağırarak damgalamakta, toplum dışına itmekte, sonra da bu işleri yapanlar arasında “icazetli” olanlardan resmen vergi alıp, bunu din işleri kasasına aktarmaktadır. Dini inanca sahip olmayan ya da Sünni olmayanlara zorla din dersi verildiği gibi, almadıkları hizmet için de vergi kesilmektedir. Bunlar laiklik tartışmalarının burjuvazinin cephesinden dile getirilmeyen veçheleridir.

O halde ne yapmalı? Öncelikle Diyanet İşleri Başkanlığı feshedilmeli, buraya ayrılan bütçe doğrudan ve tümüyle eğitim ve sağlık emekçilerinin öz-örgütlülükleri denetiminde eğitim ve sağlık harcamalarına aktarılmalıdır. Öncesinde diyanetten beslenen kurumlar kendi cemaatlerinin gelirlerine bırakılmalıdır. Ayrıca okullarda verilen din eğitiminin tercihe bırakılması sorunu çözmez, tersine aynı ayrımcılığı körükler. Din eğitimi resmi eğitimin bir parçası olmaktan çıkartılmalı, isteyen istediği eğitimi kendi cebinden verdiği ücret mukabilince almalıdır. Böylece hem “laik” kesimin hem de “dinci” kesimin “istediği” olacak, imam ya da hatip ihtiyacı duymayanlardan para toplanarak okullar açılmayacaktır. (Laiklik başlığı altında alamasak da, ele alınan konuyla bağlantısı dikkate alındığında şu hususu da vurgulamak gerekiyor: Din dersleri gibi, “Milli Güvenlik Bilgisi” adı altında dayatılan, dünyada pek bir örneği olmayan ama cumhuriyetin başından beri devam eden bu faşizan içerikli ders de müfredattan kaldırılmalıdır. Ayrıca resmi ideoloji yüklemesinin en uç boyutlarda yapıldığı ve müdahaleye teşne darbeciler yetiştiren askeri okullardaki eğitim programı denetime

açılmalı, yalnızca devlet yetkililerinin değil, sendika temsilcilerinin ve bilimcilerin de hazır bulunduğu konsey tarafından hazırlanan bir müfredat uygulanmalıdır.)

Nitekim bunları söyledikten sonra başörtüsü “sorunu” da çözüm yoluna girmiş oluyor. Kendi tabiatı gereği her türlü demokratik hakka saldıran burjuvazi, insanların ne giyip ne giyemeyeceğine dahi karışıyor. Bunu meşrulaştırmak için de başörtüsünün siyasi sembol olduğunu, karşı çıkılanın başörtüsü değil, “türban” olduğunu, yoksa kendi analarının, bacılarının da yazma-başörtüsü taktığını, “elhamdülillah” kendilerinin de Müslüman olduğunu, dolayısıyla dinin siyasi emellere alet edilmesine karşı çıktığını vb. propaganda ediyor! Sanki dinin kendisi bizatihi siyasi bir etken değilmiş, devlet bunu kendi eliyle kullanmıyormuş gibi. Oysa başörtüsü takıp takmamak kişinin kendi tercihi olmalıdır. Nasıl ki insanlar “kamusal alan” denen devlet kurumları dışında istedikleri şekilde giyinebiliyorlarsa, devlet kurumlarında da kendi inançları ve düşünceleri uyarınca giyinebilmelidirler – bu konuda tek istisna yaşam hakkını engelleyen faşistlerdir. Bir çocuğun okul dışında binlerce türbanlı ya da tesettürlü görüp “beyninin yıkanmayıp” da okulda (ya da diğer devlet kurumlarında) görünce yıkanacak olması gibi bir korkuyu ancak devletin kapıkulu olan statükocu Kemalist bir zihniyet üretebilir. Karşı çıkılması gereken kişinin kendi inançları nedeniyle ayrıcalık beklemesidir.

Hal böyleyken şu gerçeği ortaya koymamak olmaz. Başörtüsü sorunu esasen dikkatleri sınıf mücadelesinden uzaklaştırmak, “esas” ayrımın sınıfsal değil, dini ya da mezhepsel olduğunu aşmak, böylece burjuvazinin iktidarına yönelecek muhalefeti parçalamak için her gün tekrar tekrar kaşınan yapay bir sorundur. Dahası bu bize kapitalizmin Türkiye’deki projesinin nasıl bir fiyasko olduğunu da göstermektedir. Burjuvazi her yönüyle çıkışsız bir sınıf olduğunu defalarca göstermiştir. Şöyle bir baktığımızda yalnızca kendine çalışmış ve toplumsal açıdan başladığı hiçbir işi tamamlayamamış, hangi soruna el atsa yüzüne gözüne bulaştırmış bir sınıf olduğu tespitinde bulunmak hiç de yanlış olmaz. Öyle bir sınıf düşünün ki, bu sınıf bugün bile seksen yıl önce kullandığı gerici görüşleri ısıtıp ısıtıp önümüze getiren, hâlâ daha bu fikirlerden (milliyetçi ideoloji, Kürt düşmanlığı, sözde din karşıtlığı, başörtüsü yasağı, diğer Kemalist zırvalar vs.) medet uman, geçmişle hesabını kesememiş ve kesemeyecek olan, dolayısıyla geleceği de olmayan bir sınıf olsun: Burjuvazi! Bu nedenle bu çıkışsız sınıfın çıkar yol arayışları aynı eksende sürüyor ki laiklik tartışması ve özel olarak başörtüsü sorunu da bunun en değişmez ayaklarından biridir. Statükocu bürokrasi ve “ulusalcı” sermaye kendi tarihsel kazanımlarını korumak adına bunu kullanmakta, kendine toplumsal destek aramaktadır. Sermaye birikimini ve işçi sömürsünü mazlum olduğu, dışarıda bırakıldığı retoriği üzerinden meşrulaştırmaya çalışan İslâmcı kesimse, Kemalist bürokrasinin koyduğu bu yasağı kendi çıkarları için kullanmakta, bu arada da servetine servet katmaktadır. Son 25 yılın bilançosu ortadadır. Ortalıkta salt iman gücüyle budünyalığını yapmışlardan geçilmiyor. Bunların gerçekte nasıl bir bütün oluşturduklarının en somut kanıtı, birinin yaptığı askeri darbenin ardından diğerinin servetine servet katmış olmasıdır. Zaten başörtüsü sorununu bayrağının en gözle görülür yerine yazan İslâmcı partilerin, iktidara geldikleri dönemde de onca lafa, debdebeye

karşın, bu yönde ciddi tek bir adım bile atmadıkları da malumdur. Devrimci Marksistler olarak bu iki burjuva kesim arasındaki dar hizip çatışmalarına alet olmamalıyız. İşçi sınıfının düşmanı “laik”iyle “dinci”siyle, siviliyle askeriyile, “mazlum”uyla “güçlü”süyle bir bütün olarak burjuvazidir.

Temmuz 2007

Notlar

[1] Bunun en başında da Özal’ın gizemli ölümü geliyor. TSK ile kozlarını paylaşmanın en iyi ayağının Kürt sorunu olduğunu iyi bilen “liberal” burjuvazinin temsilcisi olarak Özal, Kürtçe konuşmanın serbest bırakılmasını, Kürt kimliğinin tanınmasını, devlet televizyonundan Kürtçe yayınların serbest bırakılmasını, gerillalara kademeli af getirilmesini gündeme getirmiş, aynı süreçte Öcalan ateşkes ilan edip ayrı bir devlet talebinden vazgeçtiğini açıklamıştı. Fakat Özal ani bir şekilde ve bugün de hâlâ bilinmeyen(!) bir nedenle ölünce gelişmeler askıya alınmıştı. Benzer bir durum da Kürt sorunuyla ilgili “yeni açılımlar” getirmeye başlayan Sabancı ailesinin başına gelmiş ve Sakıp Sabancı’nın kardeşi Özdemir Sabancı vurularak öldürülmüştü.

[2] K. Marx, *Louis Bonaparte’ın 18 Brumaire’i*, Sol Yay., 2002, s. 82 ve 75 (değiştirilmiş çeviri).

[3] Bu konuda daha fazla ayrıntı için, bkz. “Faşizm ve ‘Sürekli Faşizm’ Üzerine Tezler”.

[4] 3 Ocak 2006 Salı tarihli *Akşam* gazetesinin haberinden.

[5] İsmail Türk ve Ali Güzel-Ali Rıza Okur’dan aktaran İsmet Akça, *Türkiye’de Ordu* (derleme), Birikim Yay., 2004, s. 238.

[6] OYAK ve TSKGV’nin ortakları arasında Renault, Daimler-Chrysler, General Electric, Lockheed Martin gibi dünya devleri vardır.

[7] Altını bir kez daha çizmekte fayda var, bu serpilip gelişmenin kökeninde 12 Eylül faşizminin ettiği tohumlar, giriştiği din propagandası yatmaktadır. TRT’nin Sünni yayın organlığına soyunması, şeyhlerin-tarikatların önünün açılması, zorunlu din derslerinin getirilmesi, mesela Rabıta adlı örgütle kurulan *resmî rabıtalar*, Kürt illerinde uyanan ulusal bilinci bulandırmak için halka dağıtılan dini içerikli metinler, Evren’in “hak bir Allah bir” yollu bitmek bilmez konuşmaları birkaç örnek olarak gösterilebilir.

[8] L. Troçki, “Edouard Herriot ...,” 7 Kasım 1935, *Writings of Leon Trotsky, 1935–36* içinde, Pathfinder Press, s. 54.

[9] Oysa meşhur alıntının hemen öncesindeki satırlar, din inancına içkin muhalefeti “revize edilmiş”, “pozitivizminden arındırılmış” halinden daha iyi özetlemektedir: “Dini ıstırap aynı anda hem gerçek bir ıstırapın *ifadesi* hem de gerçek ıstırapa karşı bir *protestodur*. Din, daral gelmiş yaratığın iç çekişi, kalpsiz bir dünyanın kalbi ve ruhsuz koşulların ruhudur. Din halkın *afyonudur*.”

[10] Karl Marx, *Kapital*, cilt I, Sol Yay., 2000, s. 89.

[11] L. Troçki, “Dies Komitesi...”, 11 Aralık 1939, *Writings of Leon Trotsky, 1939-40*, Pathfinder Press, s. 132.

[12] V. İ. Lenin, *Ne Yapmalı*, Agora Kitaplığı, 2010, s. 66-7 ve 82.